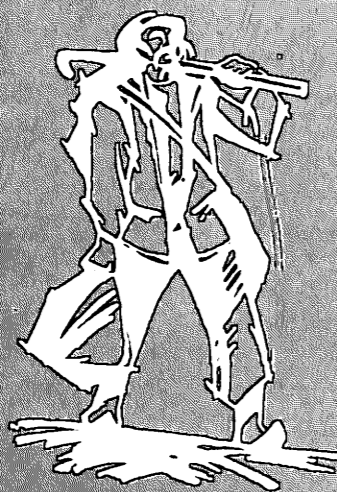

З РІДНОГО ТНІЗДА

ДІАСПОРА

З РІДНОГО ТНІЗДА

ДІАСПОРА

КИЇВ
ФІРМА
Добро
1992

Редактор-упорядник П.Ф.Кравчук
Макет, художнє оформлення А.М.Буртового

Альбом фотодокументів висвітлює один із складних періодів в історії нашого народу. Йдеться про першу, найважчу, хвилю української трудової еміграції до Канади, 100-річчя від початку якої виповнилося у вересні 1991 року.

До видання увійшли унікальні документи, фотографії, що раніше ніколи не публікувалися, з фондів Центрального та інших Державних архівів України, зокрема Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Волинської, Чернівецької областей, а також матеріали виставки "100-річчя української еміграції до Канади", над створенням якої працював авторський колектив у складі М.Д.Ходоровського, О.Ф.Павлової, Г.В.Папакіна, науковий керівник — В.С.Лозицький, заступник начальника Головархіву України, кандидат історичних наук.

ISBN 5-7707-1774-2

© Упорядкування. П.Ф.Кравчук, 1992
© Макет, художнє оформлення.
А.М.Буртовий, 1992
© Передмова. А.Г.Михайленко, 1992
© Супровідний текст. В.С.Лозицький, 1992

ВДИВІМОСЯ
В ЦЕ ОБЛИЧЧЯ
ЯК НЕЛЕГКО ЇМ БУЛО
РОЗЛУЧАТИСЯ
З БАТЬКІВЩИНОЮ
ТАМ НА ЧУЖИНІ
ВОНИ РОБИЛИ ВСЕ
ЩОБ ПАМ'ЯТЬ
РІДНОГО КРАЮ
НІКОЛИ
НЕ СТИРАЛАСЬ

ВОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ

Нинішнього року українці в Канаді і на рідних теренах відзначають 100-річчя початку поселення українців у країні Кленового листу.

Початком, від якого й ведеться літочислення, вважається 7 вересня 1891 року, коли на пароплаві "Орегон" переїхали через порт Квебек до Монреалю поміж іншими і Василь Єленяк та Іван Пилипів, галицькі селяни з Небилова, що в теперішній Івано-Франківській області.

Вони були перші, а за ними одна одну доганяли хвилі переселення. Спочатку була трудова еміграція: західноукраїнські селяни втікали від безземелля і безхліб'я на пошуки долі. Дві наступні хвилі значною мірою спричинені негараздами в нашому рідному домі. Після війни в Канаді опинилися ті, хто з різних причин не хотів і не міг повернутися додому, під сокиру скорого на розправу вождя і батька: колишні полонені (пам'ятали Сталінову погрозу: "У мене немає полонених, у мене є зрадники"), юнаки і дівчата — оstarбайтери, яких змусили працювати на фашистську Німеччину, родини розкуркулених та інших "ворогів народу". Звичайно, були серед них і ті, хто справді завинив перед рідним народом, але більшість любила Україну святою любов'ю вигнанців. І, нарешті, в наш час так звані дисиденти після мордовських та інших брешневських таборів змушені були емігрувати на Захід, і в тому числі до Канади. Коли я пишу цю передмову, один з них, чие ім'я ще не так давно інакше не вживалось, як з тавром "антирадянщик", історик, доктор Валентин Мороз на запрошення ректорату Київського політехнічного інституту читає лекції про сучасну історію України.

О, скільки українців віддали свій талант, енергію, сили, здоров'я для розквіту інших країн! Мабуть, тому ми такі й бідні, що не шанували себе в собі...

Вважається, що нині в Канаді мешкає мільйон етнічних українців. А скільки лягло на вічний спочинок у чужу землю, так і не дочекавшись

здійснення мрії приїхати у суверенну Україну.

Пригадую, ще десь вісімдесят п'ятого року ми вели мову про наступну річницю з головою Товариства об'єднаних українських канадців, відомим українським канадським публіцистом Петром Кравчуком. "Це не та дата, яку треба відзначати, — заперечував я, — адже виїздили в Канаду не від хорошого життя". — "Так, — згоджується Петро Ількович. — Але ми, українці, маємо добру нагоду наголосити на тому, як багато українці зробили для розбудови Канади".

Сьогодні українці в Канаді — бізнесмени і фермери, відомі вчені і політичні діячі. До речі, теперішній генерал-губернатор Канади Роман Гнатишин — українського походження. Бурхливо останнім часом розширюються зв'язки материнської України з своїми дітьми. Сьогодні Україна іншими очима, без упередження та ідеологічних шор, дивиться на своїх заокеанських дітей.

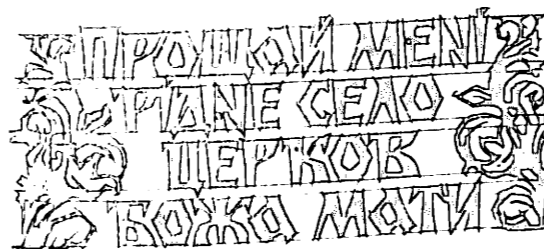
Розповідали ми і про село Небилів, що сто років тому ввійшло в нашу гірку історію.

А як починалось?

Гадаю, уривок з нарису Матвія Шатульського, який ми пропонуємо увазі читачів, дасть уяву про це. Публікацію взято з книжки "Січ слова правди", яку упорядкував, відредагував, написав примітки і вступний нарис Петро Кравчук. "Січ слова правди" — це Матвій Шатульський, автор пропонованого уривка. Народженням з Волині, він 1909 року приїхав до Англії, потім, заробивши гроші на дорогу, рушив до США, а незабаром перебрався до Канади, де й прожив до своєї смерті в 1952 році. В книжці, що вийшла у видавництві "Кобзар" у Торонто, розповідалося про цього визначного українського діяча, містилась його публіцистична спадщина. Серед робіток — і нарис "Хто були перші українські поселенці в Канаді?" (Провопис збережено авторський).

Анатолій МИХАЙЛЕНКО

МАТВІЙ ШАТУЛЬСЬКИЙ

Перші українські поселенці в Канаді, які осідали жити в Алберті (фактично Алберти, як провінції, ще не було), були справжніми її піонерами. Те саме стосується Манітоби й Саскачевану, хоч перша, як провінція, вже існувала.

Першими українськими поселенцями в Канаді вважаються Іван Пилипівський і Василь Єленяк, з села Небилова, повіт Калущ, Підкарпаття, теперішня Івано-Франківська область. Вони приїхали до Канади під осінь 1891 року.

Іван Пилипівський знаний був у Канаді як Пилипів. Два сини його й тепер живуть в Едмонтоні, і мені довелося минулого літа провести із його старшим сином Василем, якому вже 68 років і який приїхав до Канади з батьками навесні 1893 року, кількагодинну розмову в хаті Василя Кульки в Едмонтоні, який також походить з Небилова.

З їх приїздом справа малася так: з Небилова виїхало їх трьох — Іван Пилипівський, Василь Єленяк і Юрко Паніцак (за записом Івана Боберського із слів Івана Пилипіва). Син же Івана Пилипіва і двоюрідний брат Василя Кульки твердять, що третій був не Юрко Паніцак, а Юрко Паніско.

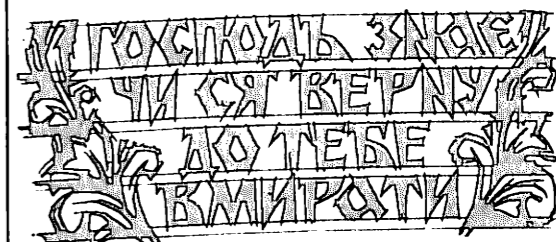
В Освенцімі, де агенти переглядали документи, гроші та перевіряли здоров'я тих, які їхали в Америку та Канаду, Юрко Паніцака (Паніска) завернули, бо він мав усього тільки 120 ринських, а треба було виказати 150. Пилипів мав 600 ринських, а Єленяк — 190 ринських, тому їх пропустили. Чи вони мали стільки грошей, то сумніваюся, бо чей же могли позичити Ю.Паніцакові 30 ринських.

Прибувши до Вінніпегу, шукали за землею в Манітобі, працювали у

фермерів, їздили в Алберту "вибирати землю". Переконавшись, що в Канаді землі є досить, Василь Єленяк залишився, а Іван Пилипів поїхав додому, щоб забрати свою сім'ю, Єленякову жінку і усіх, хто бажає їхати за океан.

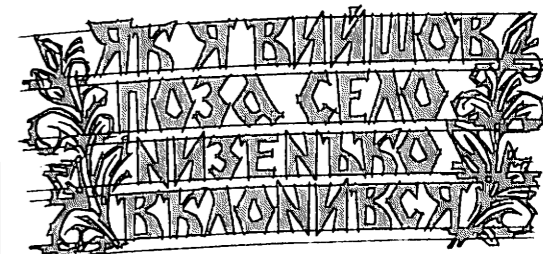
На Різдво того ж 1891 року Пилипів був вже вдома. До нього приходили люди, як звичайно, розпитували: як і що?

— Тікайте звідси, тікайте, бо тут землі не маєте, а там земля. Ви тут попихачі, а там будете господарями, — говорив він людям.

Були то часи масової української еміграції з Галичини до Бразилії, що її так гірко описав Іван Франко у своїх віршах, і яка була пов'язана з брехливою історією про князя Фердинанда.

Івана Пилипіва, а з ним і його швагра Юрка Паніска, якого в селі кликали ще Титом, заарештували, судили й покарали місяцем тюрми за намову людей їхати до Канади.

В самому описові Івана Боберського є певні неточності. В одному місці говориться, за словами Івана Пилипіва, що він, їдучи до Канади в 1891 році, мав 600 ринських, а на

судовій розправі він говорив, що мав лише 156 ринських і 50 сотиків і мусив ще допозичити і у Василя Єленяка "півчверта" ринського, а у Тита Зеняка, якого завернули з Освенціма, 20 ринських. Тут Зеняк, очевидно, той же Юрко Паніско (Паніщак), якого було заарештовано в 1892 році разом з Пилипівим і засуджено по одному місяцеві кари за підмовлювання і організування людей, щоб їхали до Канади.

ПРОЩАЙ МЕНІ
РОДИНОЧКО
МОЖЕ ЗІМ
СВАРИКСЯ?

Після відбуття кари Іван Пилипів знову почав старатися, щоб таки виїхати до Канади. І виїхав на третій день великодних свят 1893 року, забравши жінку й четверо дітей. З ним їхав уже Юрко Паніско з жінкою й двома дітьми, Степан Чічак з жінкою й чотирма дітьми.

То вже була третя партія, що їхала з Небилова до Канади.

Коли взяти за першу групу Івана Пилипів і Василя Єленяка, то другою небилівською групою буде організована Пилипівим в 1892 році, за яку його було арештовано.

Наша культурно-освітня організація ТОУК обрала 1951 рік на відзначення 60-річчя приїзду перших українських поселенців до Канади, основуючись на тих одиноких даних, які не тільки є опубліковані по різних виданнях, але й на запевненнях офісу міністерства імміграції в Оттаві, яке, за звідомленням Івана Боберського, листом з 11 липня 1933 року ствердило, що 7 вересня 1891 року "переїхало через порт Квебек до Монреалу на пароплаві "Орегон" між іншими подорожними два робітники з слідуочими прізвищами: В.Єленяк та І.Пилипів".

Дата приїзду цих двох осіб вповні сходиться з тим, що повідав Іван Пилипів, як також з датою, про яку мені оповідали його син Василь Пилипів та Василь Кулька.

В історію української еміграції з Галичини до Канади Небилів увійде як перше українське село, з якого почалася українська еміграція.

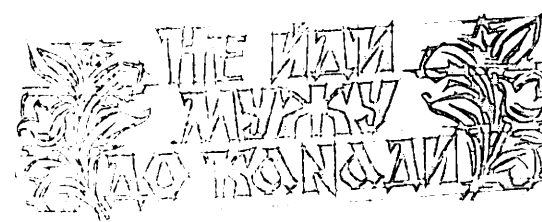
Мені довелося побувати 9 серпня 1950 року в хаті Василя Кульки в Едмонтоні. Був там і Василь Пилипів, син Івана Пилипів. Обидва небилівці. Про своє село вони оповідали:

Небилів, колишнього Калуського повіту, на Станіславщині, в 1900 роки, як його знав Василь Кулька, начисляло 640 дворів. Розташувалося воно на Карпатському підгір'ї над рікою Лімницею. Земля в його околицях дуже бідна, неврожайна. Посієш три кірці жита, то вродить чотири. Овес родив не краще, якщо не гірше. Пшениці ніхто не сіяв, хіба що добре вгноїв клаптик землі, посіяв жменю-дві, щоб вродило хоч "на кутю". Бараболі росли не більші за волоські горіхи.

БЕРЕХАЙКА
У ТОРБИНУ
ІДЕ С
МАНДРУКАТИ

Селянською поживою був житній хліб, і то не в усіх і не завжди, і віссяники, від яких пекла згага. Селяни жили переважно з нужденних заробітків. Працювали на лісових роботах. Рубали дерево в лісових дебрах митрополита Шептицького в Перегінську, проданих ним різним контракторам-спекулянтам. Ліс сплавлювали Лімницею до Підмихайлова, а коли там заповнювали, то провадили рікою аж до Галича.

Іван Пилипів не був з бідняцької

родини. В селі Небилові був ще тільки один господар, що мав більше землі, ніж він. Але та земля, як неродюча, не давала забезпечення. Тяжка праця біля неї не поплачулася.

Іван Пилипів ходив до початкової школи. Опісля вчився якийсь час в гімназії в Станіславі. Знав добре німецьку мову. Будучи письменним, що тоді було рідкістю в галицькому селі, і живої вдачі, він почав кидатися "на усі боки": був торгівцем, гендлював волами, свинями, брав контракти на рубання й звозування дерева до ріки тощо. Були часи, коли у нього працювало по 40 робітників. Але і робітники нічого не лишалося. Зиски з дерева забирали більші риби.

Мандруючи по Станіславщині, він бачив і значно кращі землі, як ті, які були в Небилові. Але вони були недоступні для нього.

Довідавшись, що гурти німців із Стрийщини переїхали з Галичини на Кубань, на Кавказ і забрали там гарні землі, і що між тими німцями є один, який разом з ним ходив до школи, він, довго не думаючи, їде на Кавказ, "до черкесів" (черкесами називали на Україні кубанських козаків), шукати доброї землі, щоб на неї переселитись.

Та в "черкесах" йому з землею щось не пощастило. Зате довідався там від німців, що його шкільний товариш Йоган Грєпс виїхав не на Кавказ, а до Канади, і пише, що там є дуже багато доброї землі. Пилипів взяв від німців адресу до Йогана Грєпса, повернувся додому й почав готуватися до Канади.

Зібралася в Небилові ціла "трійка гультяїв": Іван Пилипів, Юрко Паніско і Василь Єленяк. Василь Єленяк був

постійним робітником в "контракторі" Пилипів і приєднався до подорожі з ним "у світ за очі" — "на віру", бо, як неписьменний, не знав гаразд навіть, куди їде. Їхав, бо злидні гнали.

Щоб вибратися в таку далеку країну, потрібні були гроші. Іван Пилипів мав землю і від свого, і жіничного батька, який ще жив. Він свою землю продав, а жіничної землі батько продати не дозволив.

Нарешті вибралися в дорогу. Юрка Паніска завернули "від води" — чи то у нього було замало грошей, чи забагато трахоми на очах — годі напевно сказати. Іван Пилипів і Василь Єленяк поїхали.

Їхали вони до Ріджайни до Йогана Грєпса. У Вінніпегу довідалися, що Грєпс зрікся землі біля Ріджайни через посуху і виїхав до Форт Саскачевану в Алберті.

Як там було з батьком в Канаді, Василь Пилипів не знає, зате розповідає, що було з ним, як він повернувся додому.

Іван Пилипів народився 1859 року і мав 32 роки, коли пустився в Канаду. Був жонатий і в нього вже тоді було троє дітей: Василь 8 років, Юрко і Микола по 3 роки.

— В Гамбургу, — оповідав він Іванові Боберському, — куди доїхало нас двох, агент посадив нас на велику шифу, і ми поїхали через море.

ТАМ
ЗАРОБІТКО
ТРОХИ
ТРОШЕ

Їхали 22 дні. Доїхали до Монреалу. Рано злізли з шифи, а пополудні сіли на поїзд і поїхали "впоперек Канади". Дорога була якась довга, два дні і пів волоклися ми в дикім краю. Приїхали ми до якогось міста, де стояли дерев'яні будинки. На

станції казали нам висісти урядники, що вмiли говорити по-нашому, але виглядало, що це не були наші люди, видно, німці. Це був Вінніпег.

Котрого дня ми виїхали з Гамбургу, а котрого приїхали до Монтреалу, а котрого до Вінніпегу, то, бігме, собі не пригадую. Це було восени 1891 року. Мого паспорту вже нема, згорів на фермі в Брудергеймі.

У Вінніпегу дали їм чоловіка, що розмовляв по-німецьки і по-українськи, який возив їх по Манітобі і показував землі. Тут, Пилипів зустрівся з знайомими німцями, які працювали "під моїм проводом над Лімницею" в лісі.

— Сподобалися нам ферми. Я записав числа одної ферми на себе, а другі на Єленяка, бо він не вмів писати. Ми вернулись до Вінніпегу і поплавили по десять доларів за землі, які ми мали взяти як "гомштад".

Один німець, який латав черевики у Вінніпегу, походив з Калуша, він сказав:

— В Алберті тепліше, поїдьте, подивіться.

Пішов я до бюро і кажу:

— Хочу їхати в Алберту подивитися на землі.

Дістали білети на їду безплатно і поїхали до Калгарі, бо до Едмонтону ще залізниця не було. Дістались до Грінфелду. Землі, усюди землі, куди лиш глянеш. Бери плуг та ори. Не так, як в краю, що на вузеньких загічниках сидять, або навіть городця не мають.

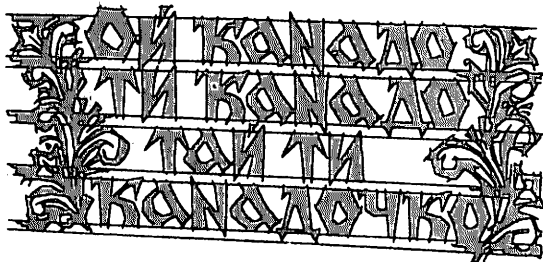
Вернулись до Вінніпегу, звідси поїхали до Гренти подивитися. Пішли до німців на молочення, які оповідали нам, як вони бідували

напочатку.

Я подумав, щоб повернутися до краю та привезти жінку з дітьми. Єленяк просив, щоб взяти і його жінку разом, а самий хотів лишитися в Гренті на роботі. Міркував, що було б добре спровадити більше сімей з нашого села. Могли б взяти землі разом, то не вкучилося б в чужім краю. Я гадаю собі, що можна взяти цілий тавншип. Знаєте, що таке тавншип? То є 36 секцій, одна секція має чотири ферми; цілий тавншип має 144 ферми, кожна по 160 акрів, по-нашому 113 моргів. Отже, 144 сім'ї можуть замешкати одна біля другої.

З Гренти виїхав я 1 грудня (1891 року), з Вінніпегу виїхав 15 грудня до Монтреалу, а звідси до Бостону. Тут чекав п'ять днів на шифу. Морем їхав 22 дні до Лондону. Тут перечекав я два дні, щоб переїхати до Гамбургу. Звідси поїхав я через Берлін, Освенцім, Краків, Креховичі. Найняв фіру і четвертого дня по Різдві приїхав до села. То було 1892 року.

Повищі рядки оповідання самого Івана Пилипіва свідчать яскраво, що це був чоловік кипучої діяльності. Він мріяв не тільки про себе. Він готовий був організувати цілий небилівський "тавншип". 144 ферми для 144 сімей, кожній по 160 акрів. Не морг або два неродючої землі, а 113 моргів родючої землі на кожну сім'ю. Такі були мрії Івана Пилипіва.

Він залишає Канаду й спішить самий назад в Небилів: за жінкою, дітьми, за односельчанами. То не була легка прогулянка в ті часи — та ще серед зими. Вирушає в дорогу:

Вінніпег, Монтреал, 22 дні пароплавом до Лондону, далі до Гамбургу, до Небилова!

В Небиліві Іван Пилипів агітує, організовує селян... до Канади. Не до Аргентини чи Бразилії в "царство Рудольфа", а до Канади, землі якої він оглянув від Монтреалу до Едмонтону!

Але в Небиліві знаходиться влада цісарська, а її найвірніші слуги — польські пани. Вони втинають крила швидкого повороту до Канади — садовлять Івана Пилипіва за залізні ґрати.

Розповідає Василь Пилипів, син Івана, що діялося в селі, як батько повернувся з Канади. Іван сказав своїй сім'ї й людям, що він повернувся додому тому, щоб забрати до Канади свою сім'ю, жінку Василя Єленяка і допомогти порадами усім тим, які бажали б їхати в Канаду.

Двері хати не зачинялися: люди приходили, розпитували, а Іван їм одне: в Канаді багато землі — "дають її дарма, тільки бери плуга й ори". Але плуга... бери з собою з дому. Бери плуга, ціпа, жорна, ступу і ... їдь!

Очевидно, Іван Пилипів як чоловік рухливий, до того ж знаючи німецьку мову, домовився з деякими пароплавними агенціями і мав від них комісове за організування емігрантів, звичайно, за тих, що їхали б пароплавами тієї агенції. Це була агенція Вольфа в Гамбургу.

Батько чи тесть Івана Пилипіва, побачивши, що той вернувся з Канади "випасений", дозволив йому продати решту своєї землі і вибра-

тися в Канаду. Цілий гурт односельчан почали спродувати свої маєтки (поля і хати) й готуватися в дорогу.

Вони зносили до Пилипіва завдатки по 10 ринських, які він висилав до згаданої агенції, як завдатки на шифкарти. 13 березня 1892 року Пилипів дістав від агенції повідомлення, що за кожну дорослу людину шифкарта коштує 86 ринських, за дітей від 5 до 12 років — 29, а дітей до одного року — 5 з половиною.

Австрійська влада занепокоїлася. По селі пуцено чутку, що Іван Пилипів в Канаді зовсім не був, що він, правдоподобно, або вбив, або втопив Єленяка, щоб забрати його гроші, і т. ін. За Іваном почали слідкувати жандарми.

Одного дня прийшла до хати Івана Пилипіва ціла "комісія" й почала проводити "слідство". Склад тієї "доморобної" комісії був такий: жінка Василя Єленяка, жандарм, егомосьть, учитель і війт.

"Комісія" принесла з собою карту, поклала в столі, Івана поставила в куті, ген, подальше, щоб не дивився на карту, і почала "допит".

— Де Канада?

— Кудюю, через які міста і в яких ти містах був?

Усі відповіді Івана "екзаменатори", як "знавці" географії (на те ж і учителя привели з собою!), записували, значили на карті. Їм не вдалося заплутати Пилипіва — він витримав іспит з географії "на відмінно".

Учитель скапітулював. Егомосьть думав і мовчав. Єленякова жінка домагалась одного: "Де ти подів мого чоловіка?"

Іван відповідав:

— Та я ж приїхав, щоб тебе

забрати до нього. Він мені дав навіть гроші на те, щоб тебе, жінко, привезти.

Жандарма не задовольняла жодна "географія", про яку він не мав найменшого поняття, ні дорога, якою Пилипів їхав до Канади і назад. Жандарм знав свою дорогу — до Калуша, бо там було його "вище" начальство. Тому він гаркнув: "Арештую!"

— Не знаю, з якої причини, — каже Василь Пилипів, — але егомось, подумавши, сказав:

— Ні, арештовувати нема причини.

"Комісія" з тим і пішла, хоч жандарм на відході ще раз таки гукнув:

— Арештую!..

А війт додав:

— Уважай на себе, Іване.

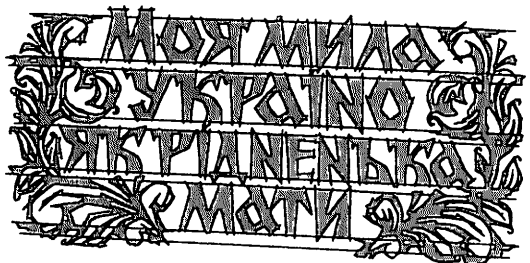
В Перегінську, при зустрічі, жандарм ще раз пригадав:

— Пилипів, майся на увазі, скую колісь.

— За що? — питаю.

— Будеш видів! Уважай, що говориш.

— Я собі з того нічого не робив. Сиджу в корчмі і п'ю пиво. Плачу сам, або платять інші. Люди цікаві, стоять довкола... Розповідаю їм, що

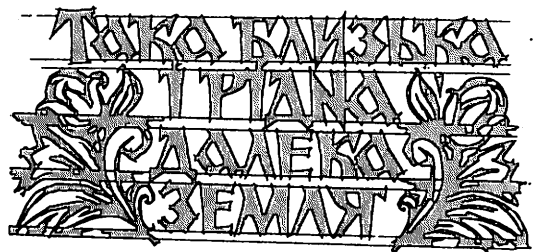
хочуть знати. Кажу їм: "Тікайте, тікайте, бо тут не маємо землі, а там є земля. Ви тут попихачі, а там будете господарями".

Пересторога і, без сумніву, бажання жандарма таки здійснилися. Він таки заарештував Івана Пилипіва день перед самим його від'їздом до Канади з групою односельчан.

До від'їзду в Канаду готувалися: Юрко Пайш, Антін Пайш, Михайло

Романюк, Микола Тичковський, Степан Чічак, Юрко Паніщак, Іван Паніщак, ще один Паніщак, Василь Піцик, Дмитро Вижнович, Василь Сенюк, Михайло Єленяк...

Вони продали усі свої маєтки, одержали паспорти й готові були їхати. Іван Пилипів усім для них клопотався, ходив до Калуша й вони йому за це дещо платили. Крім того,

агенція в Гамбургу обіцяла виплатити Пилипіву по п'ять доларів за сім'ю з умовою, як усі вони поїдуть її пароплавом.

Якраз балачка про ту заплату, як за хабар, рознеслася по селу і послужила, так би сказати, "легальною причиною" до арештування Пилипіва.

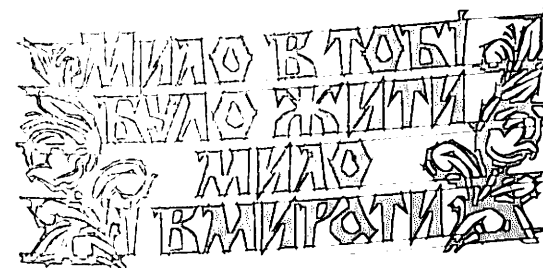
День перед виїздом прийшов жандарм і забрав Івана Пилипіва до сільського арешту ("якоїсь халабуди", — каже Василь Пилипів), а з ним забрав і Юрка Паніска, його швагра, бо хоч він і не був в Канаді, але допомагав організувати людей до виїзду.

Заарештування Пилипіва наробило розголосу в селі й переляку серед тих, які мали вже завтра їхати до Канади. Вони всі збіглися до тієї "халабуди", в якій знаходився Пилипів.

Іван Пилипів вспів передати жінці з арешту через вікно гроші. А він мав поважну суму, бо за саму продану власну землю одержав 600 ринських, і сказав, щоб вона його за них боронила. До людей же через вікно гукнув:

— А ви, люди добрі, їдьте! Беріть з собою все, що можете з господарства, беріть плуга й їдьте до Форт Саскачевану.

Люди поїхали, але не всі ті, що готувалися. Бо серед людей почався переполох. Кому вдалося повернути

назад своє продане господарство, ті не поїхали — залишилися вдома. Які не могли повернути назад своїх проданих господарств, тим нічого іншого не залишалося, як поїхати до Канади.

— А батька повели до Станіслава на суд. З ним і Юрка Паніска, — каже Василь Пилипів. — Батькові грозила тяжка кара. У нього знайшли листи від двох агентів з Гамбургу.

А тоді сталася в Австрії подія, бо якісь агенти забирали людей ніби на контракти, завозили їх на роботи до Аргентини. Держава мусила вмішуватися і привозити їх назад державним коштом. Тому Пилипіву грозила тяжка кара "за обман людей", щось вроді як за торгівлю білим товаром. Гроші, що їх передав Пилипів жінці через вікно, зробили "чудо": листи від гамбурзьких агентів "пропали" з судових документів.

Заарештовано Пилипіва 12 травня 1892 року. Суд над ним в Станіславі відбувся 21 липня й засудив його на один місяць тюрми. Значить, Іван Пилипів просидів в арешті повних 100 днів. До суду його і Юрка Паніска тримали в арешті в Станіславі, кожного окремо, як "злочинців", щоб не могли "змовлятися".

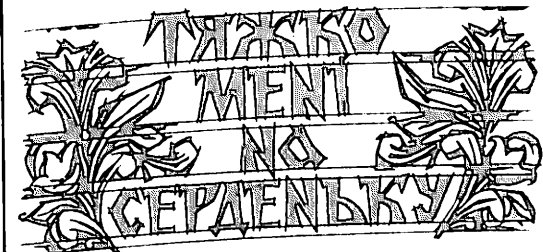
Все те, що я повище переповію зі слів самого Івана Пилипіва, Василя Пилипіва і Василя Кульки, показує, в яких умовах народжувалася перша українська еміграція до Канади.

Я довго спляюся над особою Івана Пилипіва, першого українського поселенця в Канаді, бо

довкола його виїзду створилося на самому початку ціле павутиння різних митарств, система боротьби із злиднями, безземеллям і тим проклятим ладом, що вдома життя не давав, виїхати з дому ставив різні рогатки.

Івана Пилипіва і Тита Зеняка (на ділі Юрка Паніска) заарештували 12 травня жандарми в Небилові, і два місяці суддя Каратницький проводив слідство, випитував свідків.

Арештованих Івана Пилипіва і Юрка Паніска з Небилова "шандар" погнав пішки до Калуша. Там в жандармській канцелярії списали в них протокол, перетримали через ніч, а на другий день суддя, "який говорив по-нашому", наказав вислати їх до Станіслава. І хоч дорогою не кували, то проводили під багнетом. Нарешті розправа з чотирьох

суддів Старосольського, Шанковського, Шимановича, Піскозуба. Обвинувачує прокурор Аргасинський (за обман), обороняє адвокат Маєрановський.

Самий Іван Пилипів так змалює той суд:

"Я мав адвоката... Я платив, а він боронив нас обох. На суді нас знову переслухали.

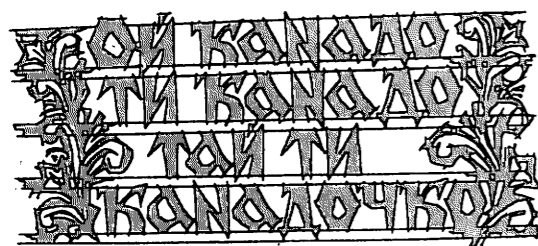
Суддя каже до мене: "Тобі на що землі, що ти тутка замало?"

Я кажу: "Землі нам замало".

Суддя каже: "Та народ провадиш щоб їхав".

Я кажу: "Ні, вони самі хочуть їхати".

Суддя до мене: "Ти чому язик не тримав за зубами? Треба їхати самому, а не стягати других за собою. Ти продав народ агентові. Наш найясніший цісар поміг людям

вернутися з Аргентини, тридцять родин привіз на свій власний кошт, а ти хочеш, щоб цісар знов помагав, як людям щось станеться?"

Цілий суд тривав три години, і вони нас засудили на один місяць".

Гострим засудом суд, очевидно, хотів відстрашити селян від виїзду за море. Панам потрібні були дешеві руки, австрійській державі потрібні були рекрути. Але нужда селянська була така тяжка, що жодні застрашування не помагали. Тому навіть ті, яких судили, бажали тільки одного: скоріш вирватися від кари і від злиднів... ген у світ за очі.

Суд визнав обох винними. Пилипів брав завдатки, не висилав до бюра (до якого?) і не виписав посвідок на отримані гроші.

Це все. І проте Пилипіва і Паніска покарано по одному місяцеві арешту з спеціальним постом. Це в додатку до того, що по два місяці сиділи до засуду.

Відбувши кару, Іван Пилипів затримався ще в селі до Великодня 1893 року, бо мусив ще контрактами на дерево заробляти гроші на дорогу, і на третій день свят виїхав до Канади з жінкою і чотирма дітьми. З ним їхав вже його швагер Юрко Паніско з жінкою і дітьми, Степан Чічак з жінкою і чотирма дітьми.

Вінніпег для першої української еміграції (і в дальших роках взагалі) був розподільчим центром. Імміграційні будинки (справжні хліви) для тих, хто їхав в Західну Канаду, були в Іст Сепкирк. Там усіх емігрантів висаджували з поїздів, отаборювали їх в тих хлівах, в яких були печі, щоб варити й пекти, пральні, щоб прати білизну. Звичайно, це робили самі іммігранти. Там їх реєстрували, брали "ходоків" для оглядання земель і опісля розсилали

до Алберти, Манітоби, хто куди собі вибирав.

А хто знав: що й де вибирати? Їхали туди, куди хтось мав адресу, а попри нього чіплялись інші, і так цілими групами тягнулися люди поїздами, возами, пішки через ліси, болота, ріки й озера без доріг, без провідників...

Декому з тих людей вдалося залишитися у Вінніпегу, щоб перепочити, "підробитися", роздивитися, куди і з чим їхати.

Так, наприклад, сталося з другим приїздом Пилипіва. Ціла сім'я його прибула до Вінніпегу 23 травня 1893 року. Дальше їхати не було з чим. Опинилися у Вінніпегу цілим гуртом. Винаймали якесь дощане помешкання, через яке вітер так провівав, що й вентилятора не треба було.

Розповідає Василь Пилипів, якому тоді було 10 років. Батько пішов працювати на ферму — до Гренти чи до Норт Дакоти. Мати потрохи працювала по хатах — прала шмаття, прибирала тощо. Він зразу ходив до школи, опісля продавав на вулиці газети. Купував три за десять центів, а продавав по 5 центів. Далі купив собі приладдя для чищення черевиків і мандрував з ним вулицями, заробляючи часами краще, ніж батько і мати, але... тільки часами.

По скінченню молочення батько вернувся до Вінніпегу, за зароблені гроші і за ті, що залишились з дому, купив два бики, корову, воза, 20 мішків муки і іншої поживи, усе це завантажив у вагон, сім'я сіла в пасажирський вагон. Іван Пилипів говорив, що вантажний вагон коштував 40, а люди їхали безплатно через Келгарі до Едмонтону, фактич-

но Страткони (тепер Саут Едмонтон).

А далі — воли у віз, манатки і муку на віз та в дорогу до Форкачева — так перші українські поселенці називали Форт Саскачеван.

За словами Івана Пилипіва, він перший гомстед взяв в Брудергеймі, а за словами Василя Пилипіва, — у Форт Саскачевані. Зрештою — це сусідні місцевості. Збудували хату й почали братися за господарювання.

Гірка була та господарка. В халабудях з ломаччя, що їх тоді називали хатами, мешкало по дві й три сім'ї. "Хати" ці будували толокою, і то переважно жінки, бо чоловіки їшли на роботи, щоб заробити на бараболі та мішок муки, щоб перезимувати. І це зароблене на плечах несли 20 і 40 миль додому через нетри й бездоріжжя.

Так було і з Пилипівим. Взяв гомстед, збудував хату, склав в ній все добро, закуплене й привезене з Вінніпегу. Сім'я приїхала одного дня до сусіда. Вдома лишалася Рузя Пайш, дівчина 14—15 років, з дитиною. В хаті було ще двоє телят, прив'язаних до лавки, — надвір не випускали, щоб койоти не з'їли. Одно теля належало Пилипіву, а друге — Пайшу. Ними дуже дорожили, бо це ж розплідок.

Коли вернулася сім'я Пилипіва від сусіда, то з усього того маєтку застала купу попелу. Врятувалася тільки дівчина з дитиною — згорів увесь маєток, згоріли й телята.

Розпука Івана Пилипіва була така велика після усього, що він просто сказав: "Піду і втоплюся". Сусіди, що зібралися з нетрів, відрадили і по-радили: "Запрягай воли і їдь жебрати на погорільця".

Роздавши дітей між сусіди, запряг воли, сів з жінкою й поїхав аж до Едмонтону жебрати. Повернувся назад аж за кілька тижнів. Нажебрав різного старого одягу і 37 доларів грішми та заходився знову будувати господарство.

— Мені в тій одежі було добре, — каже Василь. — Головно я радів довгими рукавами, бо у них було зимою тепло в руки, бо рукавиць я не мав.

Василь Пилипів ще вдома навчився роботи гуцувальські постолі. Довкола Форт Саскачеван мешкали тоді французи — вони поселились там років 20 скоріше.

— Я ходив між ними і збирав шкури з волів і телят, яких тоді майже ніхто не продавав, і робив з них постолі. Але що шкура була сира, то вони швидко сходжувалися. Пробували ми з сирих шкур шити кожухи, але на морозі вони замерзали, не гнулись, а ломились. Тоді ми почали виправляти шкури. Надерли смерекової кори, натовкли і намочили в ній шкури. В корі були хробаки і повиїдали в шкурі діри.

Хоч Вінніпег був розподільчим центром для новоприбулих поселенців, і хоч до Алберти було ще майже 1000 миль (через Келгарі до Едмонтону), та проте якраз туди, в далеку Алберту, пішли найперше українські поселенці.

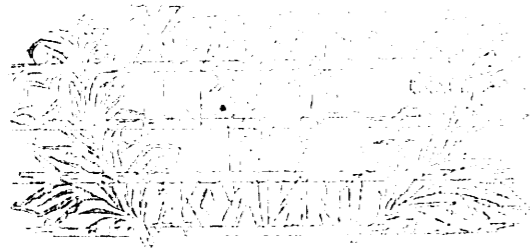
Самі землі в Алберті тоді не були ще поділені на гомстеди, а тільки на тавншипи. Але люди не чекали, їхали на ті землі і селилися по пустирях. А щоб не розпоршуватися далеко один від одного, то намагались оселюватися по сусідству. Бували випадки, що коли землеміри поділили тавншипи на кводри, то виявилось, що чотири оселі було на одному кводрові.

Ці перші українські небилівці, організовані Іваном Пилипівом, осіли в Алберті, головно в таких місцевостях: Стар, Скар, Чіпман, Мирнам.

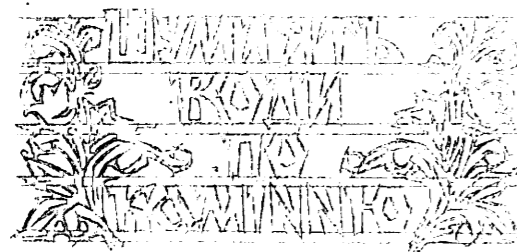
Помер Іван Пилипів 10 жовтня 1936 року не вдома, а на весіллі у свого двоюрідного брата Василя Кульки в Норт Бенк, Алберта. Василь Кулька віддавав заміж дві свої донь-

КОНИ БУЛИ ПЕРШИМИ

ки. Хата була в нього на фермі велика, двоповерхова. Іван Пилипів,

який мав уже 77 років, підпав на весіллі. Його завели "на гору" (на другий поверх) і поклали спати. Біля хати була причепа, на дах якої виходило вікно другого поверху і відчинялося, як двері. Була ніч. Іван Пилипів встав, і, думаючи, мабуть, що йде надвір, вийшов через вікно, пішов дахом причепа до кінця, впав з неї на землю і вбився на місці. Лікар ствердив, що він зломив карк.

Сім'я Івана Пилипіва: дружина Марія померла вчасніше. Найстаріший син Василь, 68 років, живе в Едмонтоні, хворіє; другий син Юрко виїхав з дому й про нього немає чутки; третій син Микола живе в Едмонтоні; син Михайло знаходиться в психіатричному закладі. В Івана Пилипіва було дві дочки: Магда (померла дівчиною) і Анна, замужем за чехом, живе в Едмонтоні. На фермі, на якій Іван Пилипів провів своє життя, ніхто з його сім'ї не залишився.

Такий життєвий шлях першого українського поселенця в Канаді.

1950 р.

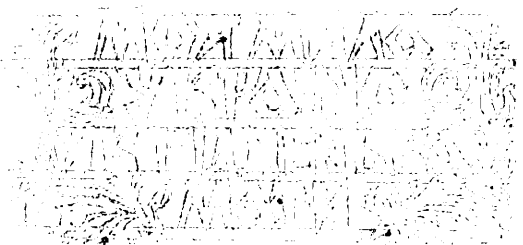
Іван Пилипів

Василь Єленяк

Хата першого переселенця до Канади Івана Пилипіва, с.Небилів на Івано-Франківщині, кін. XIX ст.

"Далека Ти, а близька
нам, Кохана Вітчизно!"

Ці поетичні рядки Василя Шурата переносять нас у той час, коли в останній чверті XIX ст. українські селяни Східної Галичини, Буковини і Закарпаття, покинувши свої рідні домівки, перетнули океан. Як свідчать архівні документи, перші наші переселенці — мешканці села Небилів на Станіславщині (нині Івано-Франківська обл.) — Іван Пилипів і Василь Єленяк (за іншими даними — Ілиняк) прибули до Канади 1891 року на пароплаві "Орегон".

Канадський паспорт Г.Мигайчука.

M.C. 244

RZECZPOSPOLITA POLSKA
M. S. W.
RÉPUBLIQUE POLONAISE
M. I.

PASZPORT-PASSEPORT

Citizen (polish) / Citoyen (polonais) Laszuk

Teodora

Residence / Domicile Smerdynia

Accompanied by / Accompagné de sa femme

Age / Age 40 years

Passport contains 40 sheets / Ce passeport contient 40 pages

4

Ryszczys - Signalements

Rona - Femme

Year of birth / Date de naissance 1876

Place of birth / Lieu de naissance Smerdyn

Sex / Sexe Woman

Profession / Profession farmer

Marital status / État civil single

Height / Taille 1.60

Complexion / Teint fair

Hair / Cheveux dark

Build / Complexion slender

Particulars / Particularités

Dzieci - Enfants

None / Aucun

5

Fotografia - Photographies

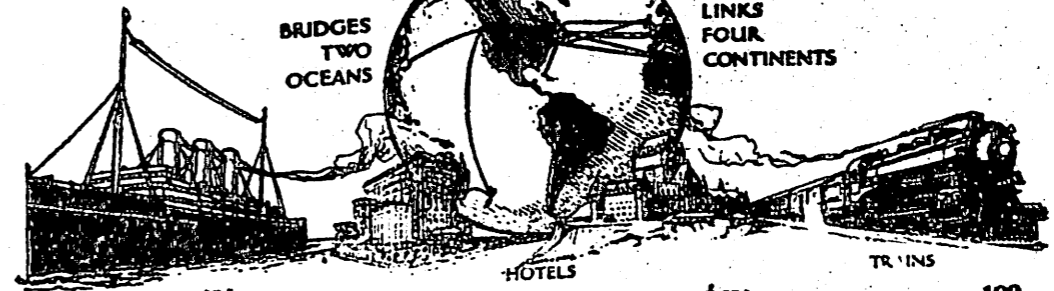

Rona - Femme

Еміграційний паспорт селянки з Волині Теодори Ляшук, 1930 р.

CANADIAN PACIFIC

THE WORLD'S GREATEST HIGHWAY

BRIDGES
TWO
OCEANS

LINKS
FOUR
CONTINENTS

STEAMERS

HOTELS

TRAINS

TELEGRAMS: "CASCANPAC"
TELEPHONE 670.

12. Kaźmierzowska, STANISŁAWÓW,

192

FILE

B. П.

В залученю пересилаємо Вам Афідавіт, котрий ми дістали для Вас з Канади від п.

На підставі того Афідавіту можете поїхати за свої гроші до Канади, якщо умієте читати і якщо Ви є цілком здорові. Рівночасно посилаємо Вам подане „Еміґрація до Канади“. То подане треба докладно виповнити аж до того місця, де в написано: „dalej nie wureźniać“, підписатися на нім і завести до віїта, щоби віїт то подане також підписав і прибав на нім печатку громадську.

Опісля треба з тим поданем потвердженням через віїта і з Афідавітом удатися до:

Państwowy Urząd Pośrednictwa Pracy

і заявити там, що Ви хочете на той Афідавіт поїхати до Канади. Той Уряд Посередництва Праці закваліфікує Ваше подане на віїзд.

Рекламні оголошення еміґраційних бюро, 1905 р.

H30

Do
Starostwa Powiatowego - Grodzkiego

Tarnobrzegu

Kanady

Proszę o wydanie paszportu zagranicznego na wyjazd do

ważnego na czas osiedlenia się tam miesięcy, w celu
dla mnie i dla mojej rodziny, a to:
żona Heleny Data urodz. 2. V 1899 r.
Nazwisko panińskie żony Mandrucke

Dzieci:

- Olga urodz. 1. VII 1927 r. urodz.
- Katka " 10. III 1929 r. "
- " " 6. "

Równocześnie załączam:

- pozwolenie zamieszkania,
- zawolanie rodziców (opiekunów, kuratorów dla osób małoletnich lub niewłasnowolnych),
- zawolanie władz wojskowych,
- pozwolenie emigracyjne,
- pozwolenie o stanie majątkowym,
-
-

(niepotrzebne skreślić)

Chodzież, dnia 21. V 1938

podpis Stefan Wołoszyn

На фото — візні документи переселенця: прохання про видачу закордонного паспорта, еміграційна картка.

D. D. LEWIS
CORBARD WHITE STAR LIMITED
WARSZAWA, Marszałkowska 144.
S. S. Quest. No
C. N. R. Cable Ref. No
Sailed
Scheme
Prospect for (State Scheme letter here)
If accepted will sail about

CANADIAN NATIONAL RAILWAYS
Departments of Colonization and Agriculture,
17-19, COCKSPUR STREET, LONDON, S. W. 1, Eng.

KWESTJONARIUSZ MAJĄCY BYĆ WYPELNIONY PRZEZ GŁOWĘ KAŻDEJ RODZINY

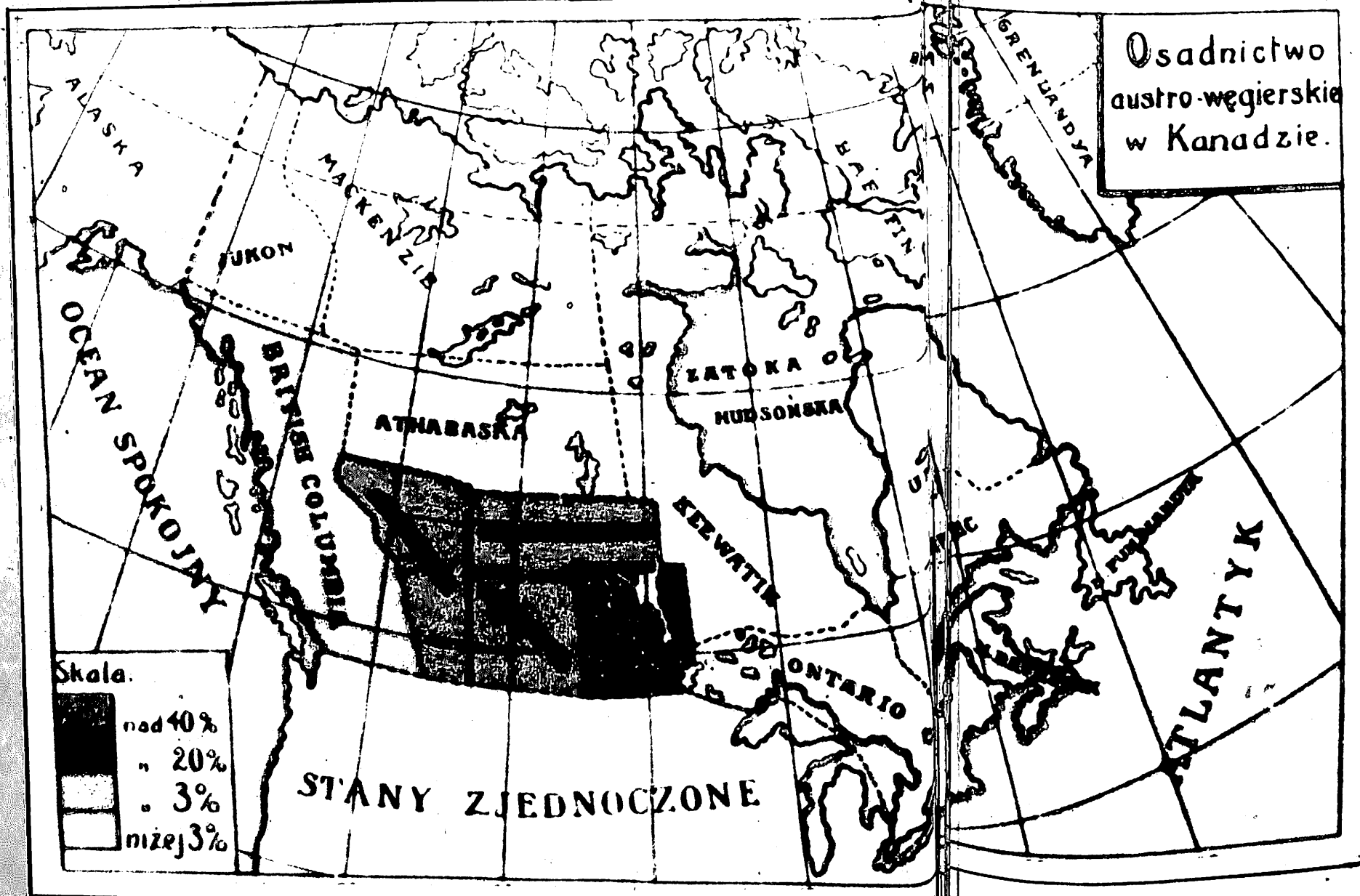
- Imię i nazwisko (nazwisko pisać dużymi literami) BOHDAN RUCZUK SEMKO
- Adres Warszawa, Marszałkowska 144
- Data urodzenia 28. IV. 1916 r.
- Narodowość 1907 r. Raza russki
- Wyznanie ruski
- Czy ma Pan krewnych znajomych w Kanadzie? tak
- Jeżeli tak, podać szczegóły i dokładnie adresy rolowitnik Łucy i Stefan Koval,
Stefan Prorok i Katka Prorok w Timber w Manitoba
- Jeżeli tak, kiedy, gdzie, jakie było Pańskie zajęcie i jakiej przyrody Pan wyjechał?
- Czy ma Pan doświadczenie w rolnictwie? tak Jak długo pracuje na roli? 4 r. Rodzaj pracy? rola
- Czy umie Pan czytać? tak Czy umie Pan pisać? nie
- Czy zajmuje się Pan rolnictwem? tak Jeżeli nie, kiedy zajmował się Pan ostatnio rolnictwem i czym się Pan teraz zajmuje? rolnictwo i csem się Pan teraz zajmuję tak
- Jakie doświadczenie ma Pan w innej dziedzinie? rolnictwo i csem się Pan zajmuję tak
- Imię i wiek żony urodzona ur. 28. IV. 1916 r.
- Imię, płeć i wiek każdego z dzieci syn ur. 3. sierpnia 1937, brat żony
Moroza Tomasz 28. XII. 1933, siostra żony Moroza "ofia ur. 4. II. 1922 r.
brat żony Moroza Jan ur. 24. VI. 1925 r.
- Czy wszyscy członkowie rodziny wyżej wymienieni mieszkają teraz razem?
- Czy zamierza Pan zabrać z sobą całą rodzinę do Kanady i osiedlić się razem? tak
- Czy wszyscy członkowie rodziny Pana w wieku zdolnym do pracy przystępowali do pracy w rolnictwie?
- W jakiej prowincji i okręgu chciałby Pan się osiedlić?
- Czy którykolwiek z członków rodziny Pana nie umie czytać i pisać?
- Czy ma Pan lub którykolwiek z członków rodziny Pana jakieś choroby lub wady ciała?
- Czy ma Pan lub którykolwiek z członków rodziny Pana jakieś choroby lub wady ciała?
- Kiedy zamierza Pan wyjechać? nie

UWAGI: po otrzymaniu pozwolenia
Podpis Bohdan Ruczuk Semko

DEKLARACJA APLIKANTA. Oświadczam niniejszem, iż całkowicie zdaję sobie sprawę z doniosłości zadanych pytań i odpowiedzi, których udzieliłem na takowe, jak również, że moje rezonanie są prawdziwe pod każdym względem. Oświadczam, iż jedynym powodem, dla którego udaję się do Kanady, jest zamiar osiedlenia się na roli i niniejszem potwierdzam, iż zostałem dokładnie poinformowany o warunkach na jakich ja i moja rodzina możemy się osiedlić, i że, jeżeli zostanie zaakceptowane zgłoszenie, będę musiał zapłacić sumę \$ (podać sumę) pod auspicjami Kanadyjskich Kolei Państwowych (Canadian National Railways) w ramach pieniężnych Canadian National Money Orders, wystawionych na Towarzystwo Kolonizacyjne Kanadyjskich Kolei Państwowych (Canadian National Land Settlement Association), jako formalną gwarancję, że osiedlę się na roli, w ciągu trzech miesięcy po przyjeździe moim do Kanady, a tam, że pieniądze będą użyte dla mnie. Oprócz pieniędzy potrzebnych na kaucję, opłacenie przejazdu okrętem i kolejną posiadaczem dolarów.

Świadek
Podpis Bohdan Ruczuk Semko
Data

Карта районів розселення українців в Канаді, 1914 р.

Еміграційний синдикат, створений канадським урядом, відправив на територію Західної України понад 6 тис. вербувальників. Агент, що завербував сім'ю до Канади, отримував від 2 до 5 доларів за кожного переселенця.

Збереглась карта районів Галичини, Буковини і Польщі, звідки емігрували перші переселенці до Канади.

Відомо, що в 1891–1901 рр. із Східної Галичини емігрували до Канади і Сполучених Штатів Америки 78 тис. українців. У 1901–1911 рр. виїхало 224 тис. чоловік.

Osadnictwo austro-węgierskie w Kanadzie.

Таким чином, на початку ХХ ст. лише із Східної Галичини емігрувало понад 302 тис. українців.

Це була перша хвиля еміграції. Друга почалась у 20-х роках, після включення західноукраїнських земель до складу Польської держави, а Буковини — до складу Румунії. Цю другу хвилю підштовхувало національне питання, яке значно загострилося після поразки визвольних змагань ЗУНР.

За свідченням львівської газети "Український емігрант", тільки за офіційною статистикою і тільки з Волині 1927 р. виїхало 5794 особи, з яких до Канади — 1672 чол. Звичайно, нелегко було володіти невеличкого клатка землі, а тим паче безземельному селянинові виїхати до Канади. Бо, як свідчать рекламні оголошення корабельних компаній, квиток на пароплав коштував чималу суму. А виїжджали цілими сім'ями. Дорога за океан була важкою і тернистою. Їхали не на комфортабельних кораблях, а у вантажних суднах, якими з США і Канади доставляли до Європи худобу.

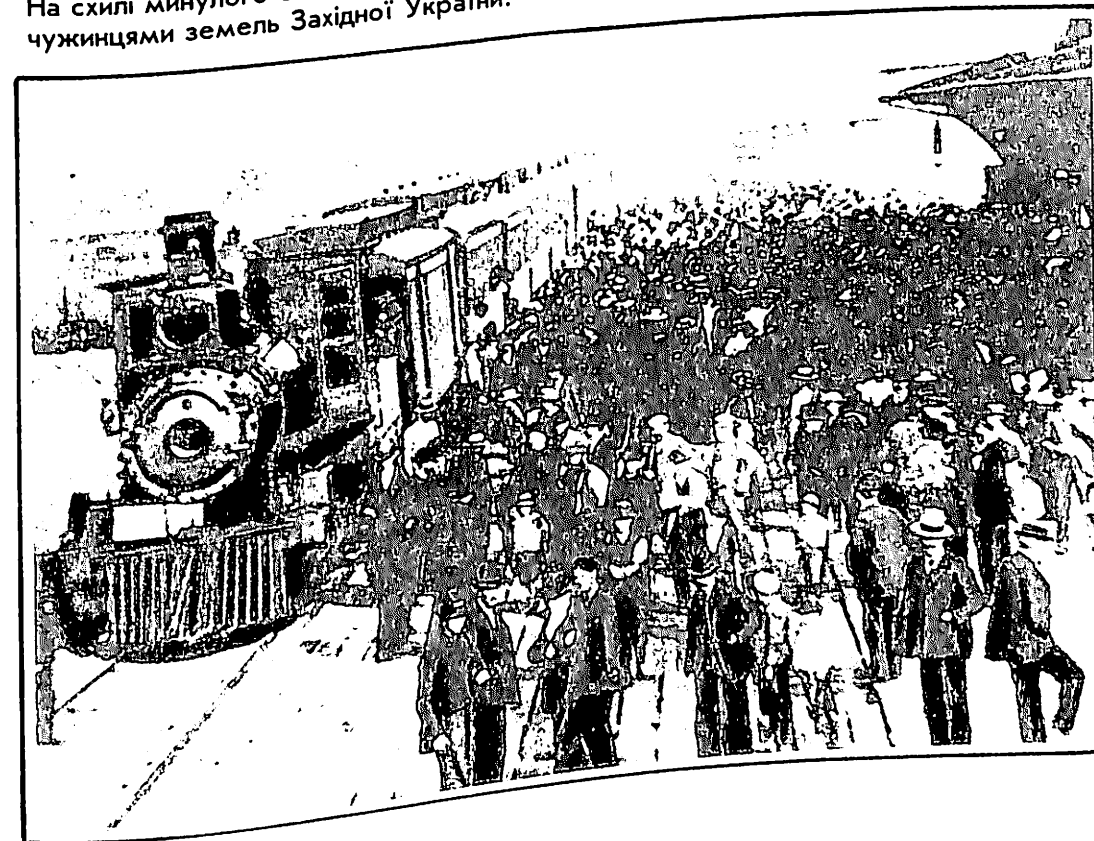
Канадський тихоокеанський потяг.

ПРОЩАЙ МЕНІ
ПРИЗНЕ СЕЛО
ЦЕРКОВ
БОЖА МАТИ

З портів Галіфакс, Квебек, Сент-Джонс знаменитий тихоокеанський канадський потяг розвозив емігрантів на неосвоєні землі (див. карту розселення українців у Канаді, 1914 р.). Поступово у провінціях Манітоба, Саскачеван, Альберта утворювались цілі колонії емігрантів. Звідси назви окремих місцевостей: Україна, Січ, Ольга, Дніпро, Тернопіль та ін. Цілком, слушно зазначала чернівецька газета "Час" від 22 червня 1938 року: "Кілька десятків літ тому Канада — це були здебільше: ліси, повні звірини, непроходимі яруги, озера. Ще не

На схилі минулого століття голод і злидні погнали їх з рідного краю, з поневолених чужинцями земель Західної України.

Одиною дорогою до

КАНАДИ і АМЕРИКИ

є бюро **М. Г. Фрейдберга** в Антверпії.

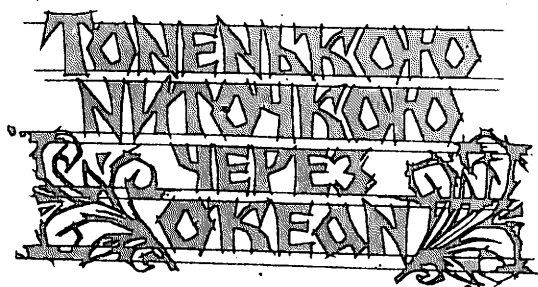
Лиш ся переправа надає ся до заморських країв! Ся переправа є найдешевня! Дорога із Чернівців до Канади триває 10—12 днів!

Крім нечуваної дешевини дістають люди науку як-би за морем обходити ся хотівши до ліпшого маєтку прийти, а се є найгодівніша точка кожного подорожного! В жадній переправі не дістають люди сеї науки! Ждайте завчасу проспектів і поучень, і советіть ся аби не попасти в злі руки і на злу дорогу, котрою люди ідуть той худоба! Лиш в сею аґента найдете справедливість і чоловічество ба й таку раду, котра за морем принесе Вам більшу користь!

Адресуйте до него так:

54 (8—10 п.)

М. Г. Фрейдберг, Антверпін, Van Leersstraat. Belgia.

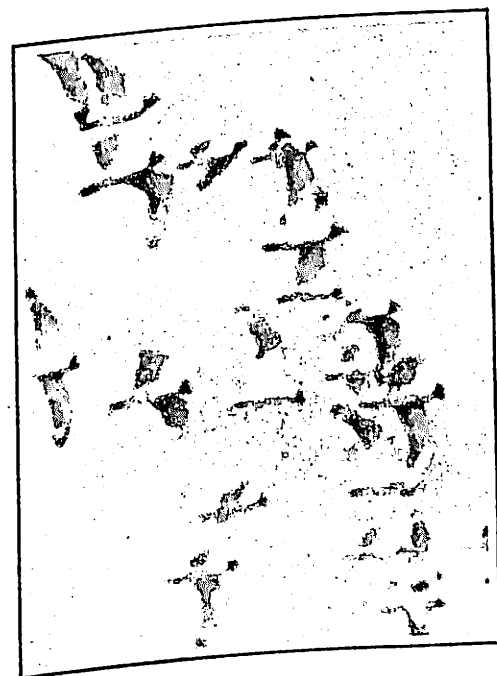
дуже давно мала право громадська думка, що із Західної Канади нічого не буде... Зі Сходу йшла ріка людської культури, жадна землі, спрагнена козацького життя. Канада — рільничий край. Фундаментом є фермерство. В господарському житті Канади великий відсоток займає українське фермерство... Фермери-українці вложили багато праці в піднесення агрокультури. Приїжджали з Рідного Краю, одержували ферму від уряду. Ліси, каміння, ріки... З дерева

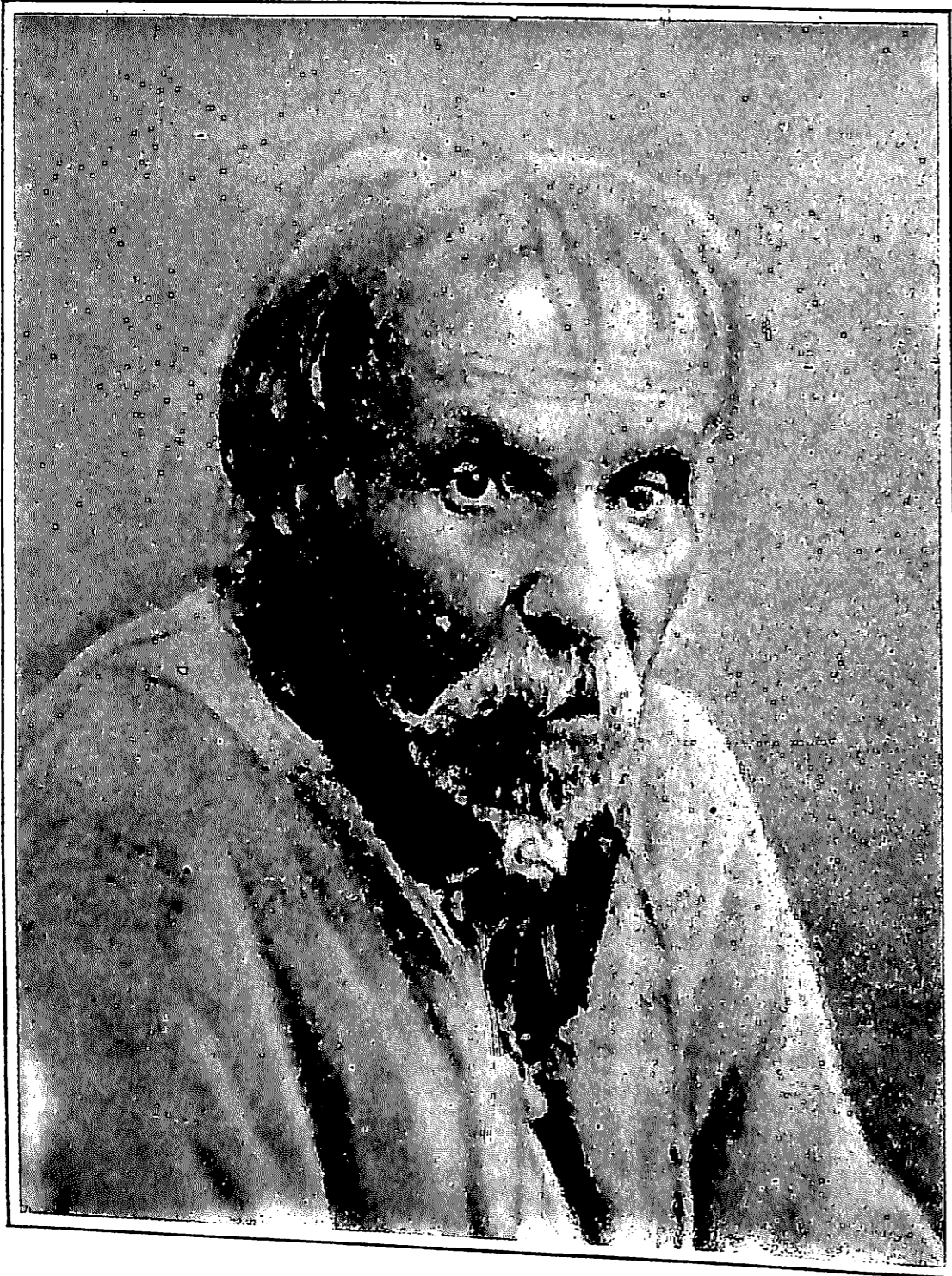
У пошуках щастя за океан. На пароплаві "Орегон".

будували хижі і бралися до праці. Над "м'ягкосердістю" і сентиментальністю чи сльозами за Рідним Краєм брав верх інстинкт життя. Літами йшла страшна боротьба з дикою природою нового світу. Український фермер мав уже урожайну землю. За недоспані ночі, холодні і голодні дні — оцей трудар виборов собі краще життя".

Питання — скільки ж усіх українців у Канаді — турбувало самих переселенців. Чернівецька газета "Час" наводила дані

Одні із тисяч, селяни Галичини — переселенці до Канади.

Перші хвилини на чужій землі.

ДО КАНАДИ
ТИ КАНАДО
ТАЙ ТИ
КАНАДОЧКО

офіційної канадської статисти-
ки 1931 р., оцінюючи її, як
невірогідну. Вона вказувала 871
українця у Новій Шотландії, 12 —
у Нью-Бруксвіку, 4340 — у Квебе-
ку, 24426 — в Онтаріо, 73606 — у
Манітобі, 63460 — у Саскачевані,
55872 — в Альберті, 2573 — у
Британській Колумбії та 2 в
Юконі. Разом це складало 225262
чол. Але справжня цифра
оцінювалась в 400000 пересе-

ленців, бо під час перепису людей
записували не за національністю,
а за країною, з якої хто приїхав.
Отже, українців, що прибули з
території Польщі, реєстрували як
поляків, вихідців з Буковини — ру-
мунами, інших записували
росіянами або ж чехами.
Справжні масштаби еміграції та
умови життя у Канаді подавали
дослідження українських учених.

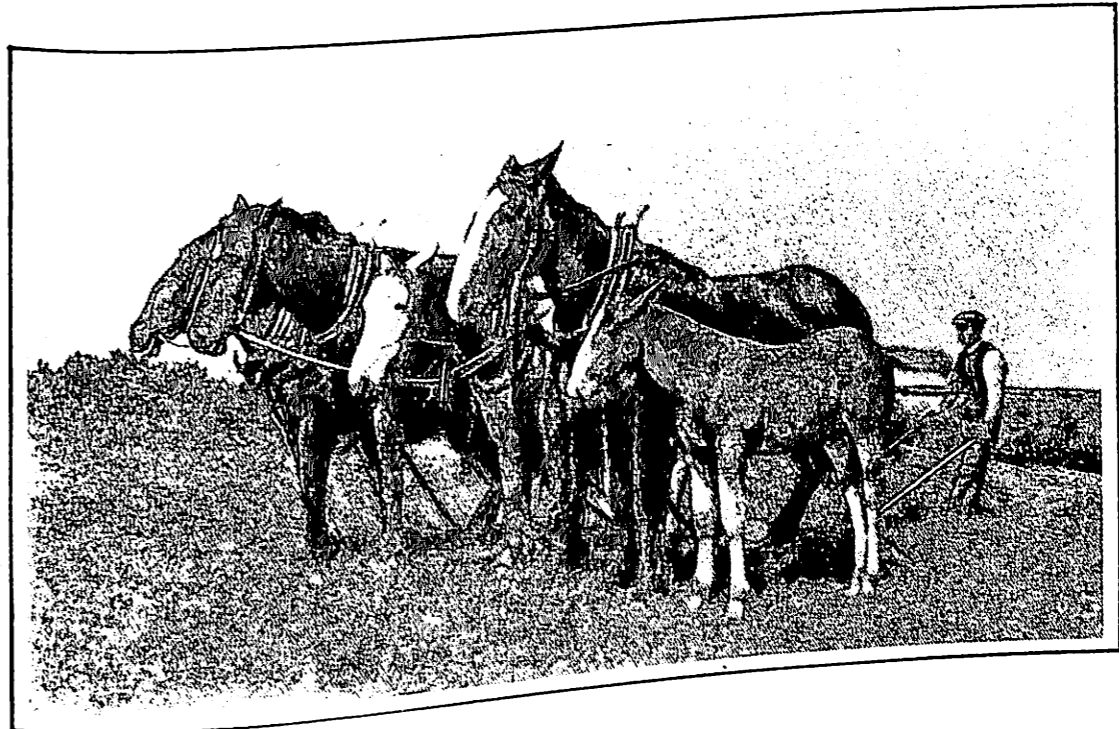
Юліан Бачинський — відомий гро-
мадський діяч, перший літописець
заокеанських переселенців, писав
у дослідженні "Українська
еміграція", що духовне життя
фермера з Галичини або Закар-
паття "ніщо так не заповнює, як
церков і обряд. Він зжився з ними
ще в своїм селі, як з чимось
найріднішим йому, і як з чимось,
що має бути — як того його учили

Українські селяни в провінції Манітоба.

Не жіноча робота.

Омріяний шматок землі.

— виразником його етичних почувань, дороговказом праведності його життя". Збереглись листи емігрантів до консисторії Буковини та інших регіонів Західної України з проханням допомоги побудувати церкви на канадській землі і призначити священників, що володіють українською мовою.

3 урожаєм.

ТАКА БЛИЗЬКА
І ПІРАНА
РАДОМКА
ЗЕМЛЯ

Поміж інших документальних джерел, важливо навести свідчення посла австрійського парламенту від Буковини, мужнього оборонця інтересів віруючого населення західноукраїнських земель Є. Пігуляка: "Перші мандрівники наші за море перебули там два роки без церкви, без священика, без канону святого Божого слова. Коли ж прий-

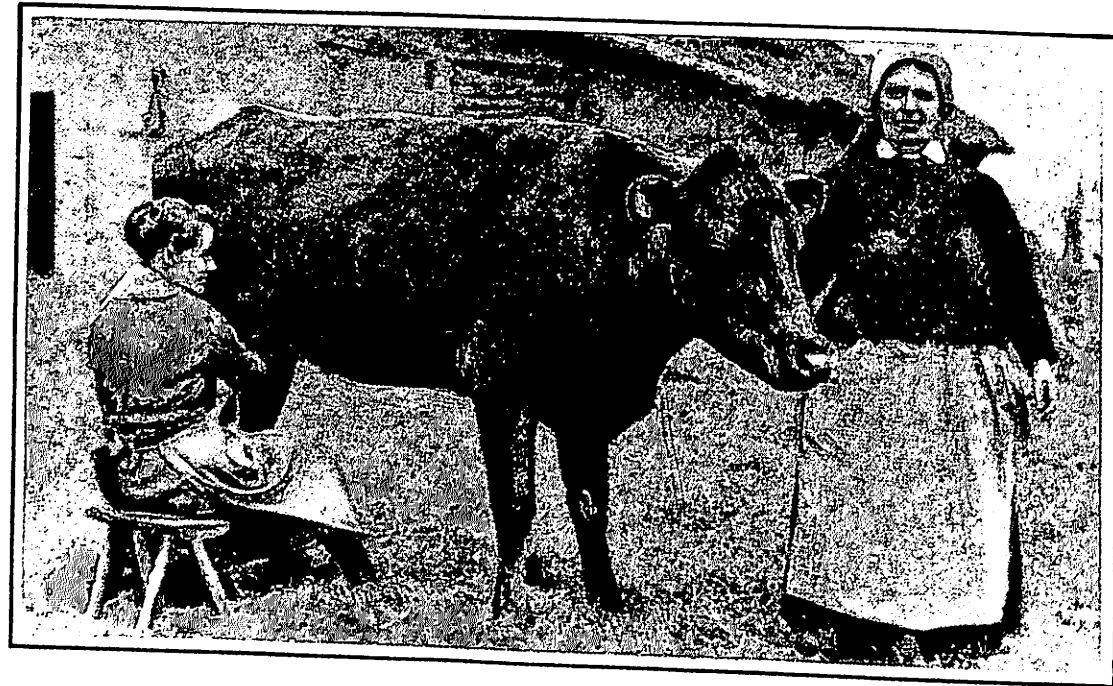

шов туди перший священик з нашого старого краю, і люди, жадні чути Божого слова, приспособили в якомусь приміщенні вівтар, і став священик на службу Богу, і підніс свій голос: "Благословенно царство отця і сина...", то враження того голосу на людей було таке сильне, що декотрі попадали, як громом повалені, на землю, а всі плакали, як малі діти,

тронуті святістю слів до найглибших і найзатаємніших країв серця людського. Се не байку оповідаю я вам тут, се дійсність, се дійсно так було, а інакше воно й не може бути".
Пожвавленню релігійного життя серед канадських українців сприяв візит до Канади відомого церковного і громадського діяча, галицького митрополита Андрея Шептицького (1910 р.).

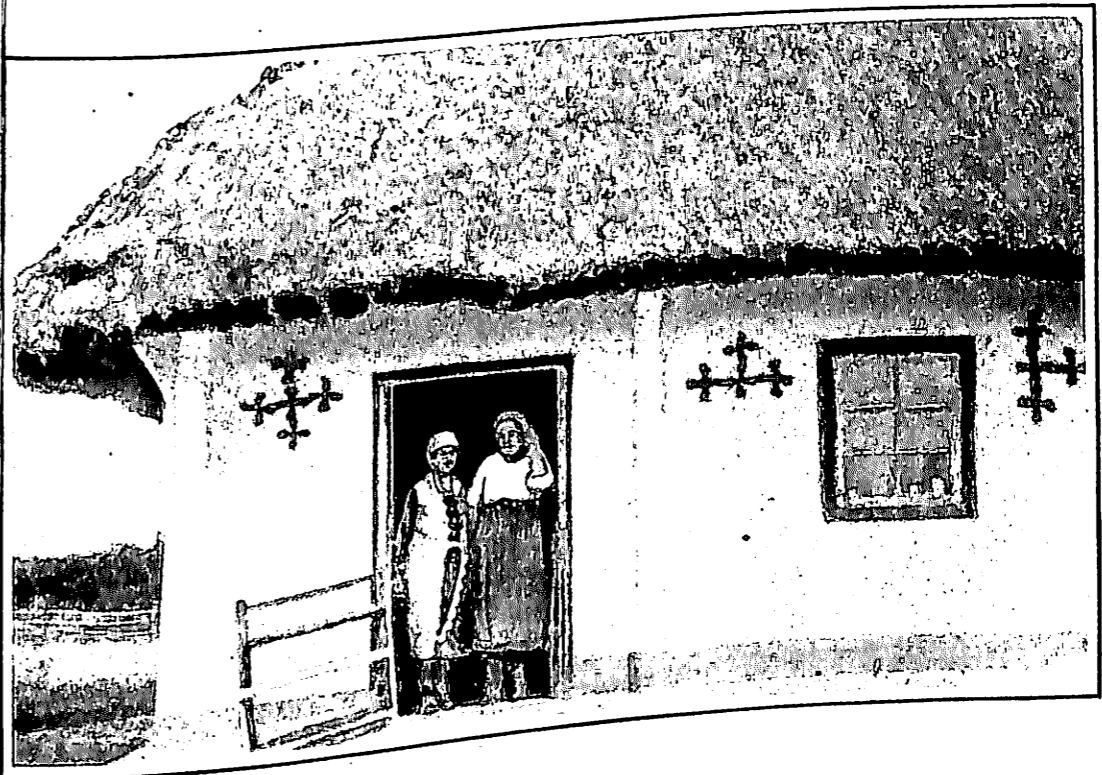
Усе спочатку...

Перші українські поселення в провінції Саскачеван.

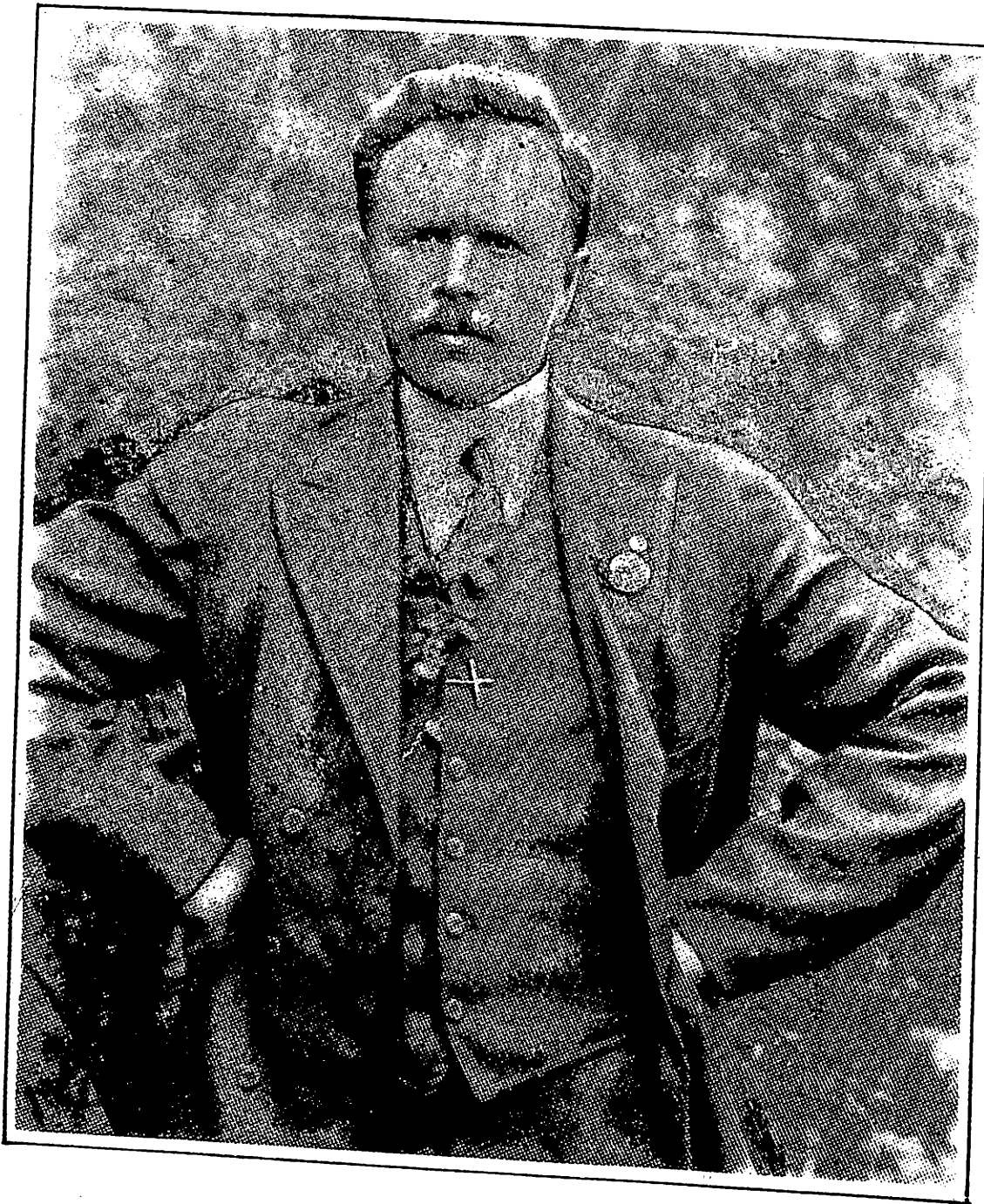

Весілля на новому терені.

Як на Україні.

Такими ми були.

1913 р. єпископ Микита Будка очолив Українську греко-католицьку церкву в Канаді. А на чолі Української автокефальної православної церкви в США і Канаді стали протоієрей С.Савчук та

архієпископ І.Теодорович (1918). Церква допомагала емігрантам подолати значне духовне потрясіння. Зрозуміло, не кожний знаходив щастя за океаном, ставав, як мріялось, господарем.

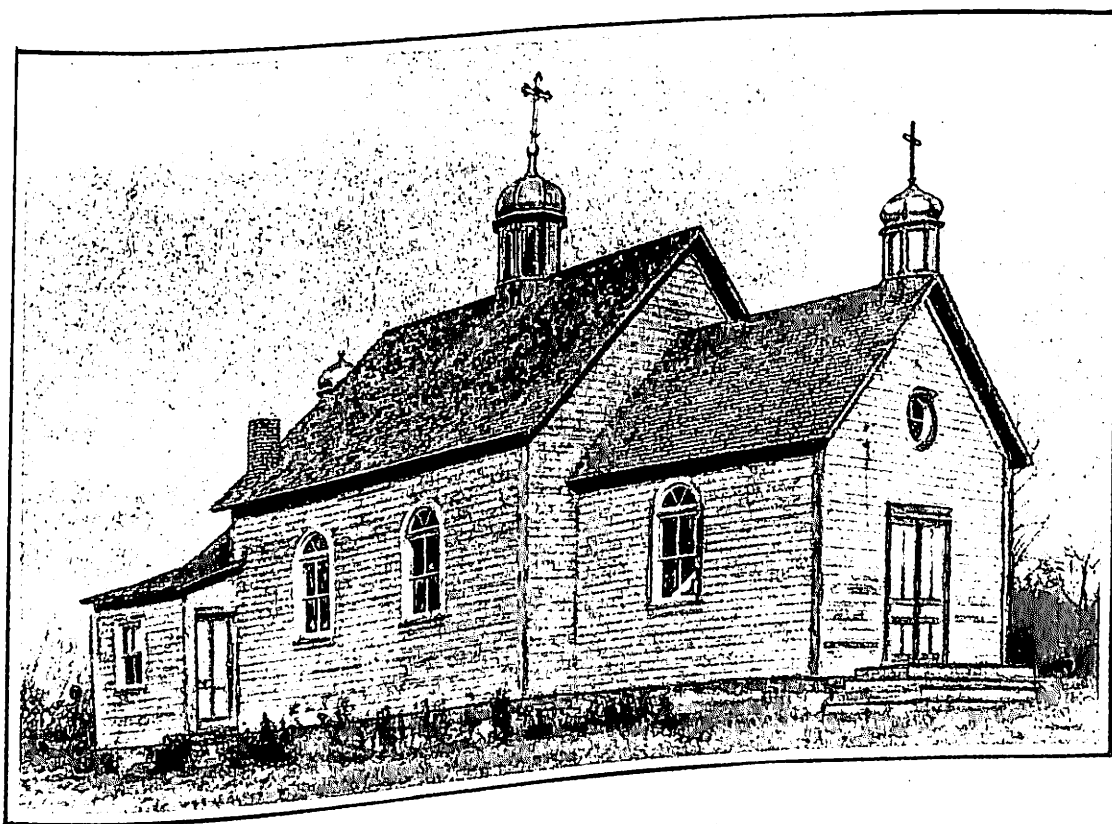
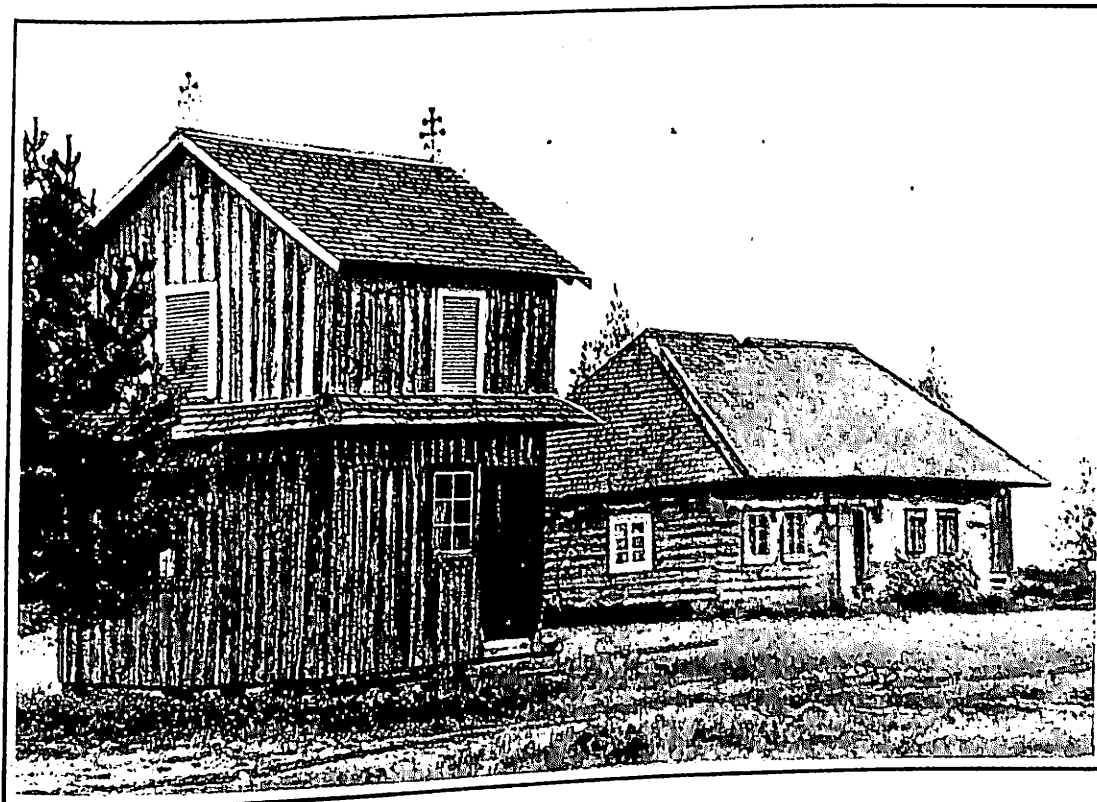

Але тут, у Новому Світі, відбувалась переоцінка цінностей, змінювались світогляд, психологія. Щодо цього промовистого листа з Канади видрукувала 30 червня 1929 р. львівська газета

"Діло": "Питаєш мене, друже, чому я рідко пишу? Не знаю, як тобі на все те відповісти, бо не можу вбрати думки в слова. Може б, і ти мене краще зрозумів, коли б побачив цей новий світ та

Фундатор Української автокефальної православної церкви протоієрей С.Савчук.

Українські церкви в Канаді.

Зустріч митрополита Андрея Шептицького, м.Вінніпег, 1910 р.

ПРОСИТЬ БОГА ШИРИМ СЕРЦЕМ

пожив у ньому тих кілька літ, як ось я перебув. Він незвичайний, і хто не чує відваги до праці, той гине безпощадно. Але тому, хто раз перебуде ці останки європейської недуги, тому відчиняється новий світ. Ось і тут саме лежить та принада, що чоловіка держить у Канаді і яка відчуває його від Європи. Хоч би один приклад. Попали мені в руки ваші журнали та часописи. Беру... "Світ". Присів на східці, розгорнув та починаю читати... "Така доля" Некрашевича. У-у-у, так і віє звіттія і страшним сумом якимось, і зневірою і тільки й насувається на думку, ось яке то в тому краю.

Бачиш, друже? Не дивуйтесь, що в нас ніхто не хоче читати краєвих журналів чи часописів. Вони писані в якомусь хоробливо-сентиментальному тоні, якого в нас ніхто не розуміє, ані не хоче ним перейматися. Тут бадьорий настрій, і він відбивається у всіх писаннях і у всіх виданнях. Він виховує нашу молодь, а старшим піддає думки до праці.

Відомий церковний і громадський діяч, галицький митрополит
Андрей Шептицький.

Рідні могили.

Хто не працював у Канаді, той не знає, що працею називати. Прямо не хочеться вірити, щоби людина могла з себе видобути стільки енергії.

Хто раз спробував своїх сил, хто раз закуштував насолоди, яку приносить успіх, той не радо знов лізе в те безнадійне скомління, вічне нарікання "ми бідні, нас кривдять"...

А тобі пораджу ось що: коли ти почуваш у собі дух підприємчості, енергію та охоту до праці, то ти собі даш раду і в краю, не треба аж у канадські пустирі їхати. А коли ти зневірений у свої

сили, тоді не думай рухатися до Канади, бо пропадеш. Почнуть руки кервавитися від сокири або жили напухнуть на руках від ношення тягару, і це, як зневіра, почне точити, ти пропав.

Важкі ті перші літа... Важкі до лиха, і ще нині мені мороз поза шкуру пролазить на їх згадку. І не можна їх оминати. Кожний їх мусить перебути. Доки не навчиться англійської мови, доки не привчиться якогось фаху, не найде нагоди його використати, доти треба перебувати важкі хвили... Хто мені не вірить, я не бороню. їдьте, зміряйте".

Глава Української греко-католицької церкви в Канаді, єпископ Микита Будка.

Єпископ В. Ладика.

M. Pritchard & McGregor St., Winnipeg, Man
Canada

WINFKU
Kiev (KiEFF)
U.S.S.R. - Ukraine - Europe
C.C.S.P. - Радянська Україна
Київ (Київ)

Гулябар Т. Шевченка 12,
Всеукраїнське фото-кіно
управління (ВУФКУ)

Вуфку
Київ, УРСР.

Вінніпег, Канада 5. липня 1928.

Шановні Товариші!

Дякую з цією листівкою, оскільки закінчив пошлювати
листки. Вам адресувати з друком "Тарас Шевченко в Канаді", та
дубам. Ви маєте потребувати цього для свого кіно-архіву.
Пробавте й для коротких листівкам побідошити мене про пер-
шасть, щоб з був сподіваний за це.

Тема дуже брехала і для розподілення, ірби мені
було послано журнал "Кіно" за травень 1928. Я оце одер-
жав за червень, отже тим за кітень, а за травень не
одержав нічого в нас. Я ха дуже цікавий український
кіномагистрат і сидіти за кошиком писати журналку.

Вінніпег
M. Pritchard & McGregor

Листування з батьківщиною.

ДОДАТОК до "БУКОВИНИ".

РУСКА РАДА

НАРОДНА ГАЗЕТА

ВИХОДИТЬ
ЩО ТИЖНЯ в ПЯТИЦЮ

Адрес Редакції:
"РУСКА РАДА"
в Чернівцях ул. Петропавла ч. 2.

Континент
річно 4 корони.

Ч. 12.

Чернівці, дня 19. марта (1. квітня) 1904.

Рік VII.

Канадійська пісня.

Жінко моя дороба, що будем робити?
Я хочу йти до Канади, а тебе лишити.
Тебе лишу в Буковині, сам піду в Канаду,
Там заробю трохи грошей, верну ся до дому.
Тай пішов я до Кітманя писав відбрату,
Моя жінка приятелька взяла сумувати.
Не дай, мужу, до Канади, не дай відбрату.
Мені тяжко тут без тебе діти годувати.
Як я їхав до Канади на кованім возі,
Обізлили мене, живу дрібненькі сльози.
Моя мила равне плаче, родила малу
Що лишав жінку, діти, в чужий край мандрую.
Як я прийшов поза село, зивенька вилонив од:
„Прощай мені, родничко, можем з ким сварив ся?
Прощай мені, рідно село, церква, божа мати;
Господь знає, чи ся верну до тебе вмирати.
Приймав я на станцію білет шуваната,
Обізлили мене сльози, щом не міг стати.
На Велидень серед моря взяло шіфон колесати,
Що хто ізаів тай і вшив, мусів авирати.
З того болю, з того страху багато авирали,
Зарав з шіфон в того море рибі авикадали.
Перетхав я без моря, — прийшов до Канади,
Нігде добра я не ввдів, лиш аїсь тай спали.
Приймав я під Вінніпег в другій годіні,
Сказав Гейнк позванти в аїсь, при доїїні.
Ходять марія по доїїні, як білі цагани,
Кладуть вогні тай ся гриють тай так ползаги,
Повставали люди рано, равне заїзали,
Що вже в цей Канадоїч на віки пропали.
Ой Канадо, ти Канадо тай ти Канадо, чок,
Лішив жінку, лишив діти, бідна головочко!
Ой Канадо, ти Канадо, няж ти зраїїна,

Неодного чоловіка з жінок розлучила.
Розлучила его з жінок веротила діти,
Во він пішов до Канади, гараду глядїти,
Во він ходить по Канаді, гараду глядїти,
Простить Бога щирим сердцем, прийти до домоу.
Во я хожу по Канаді, гараду не бачу,
Кладу руки на голову, а сам равне плачу:
Жінко моя дорога, рідні мої діти,
Простить Бога щирим сердцем мене в дома вадїти,
Во я хожу по Канаді, за вас галду маю.
Тяжко мені на серденьку, що вас не ввдлю,
Мая жінка, мая діти, а я їх не бачу,
Як згадаю про їх мита, сам гірко заплачу.
Ой Канада возилка, добра не ввдати,
Шумить вода по каміня, як пі гармати,
Во тут камінь, мої брати, та не лиш горами,
Але камінь, мої брати, всім доїїні.
Як ся ввдде трохи землі, то пошав ся Боже,
Тут господар від каміня ходити не може.
Від каміня тай від ворців здоровя не має.
Як згадає за рідний край, серце ся авирає.
Моя мила Україно, як рідненька мати,
Мило в тобі було жити, мило і вмирати.
Тут авирари добре живуть тай мена лісаги,
Лишть жінку в темних лісах, іде сто мизаги,
Верє хліба у торбину, іде мандрувати,
Темним лісом, темною пуцон роботи шумати.
Ов аїсь же він вже той хлібець, вже більше не має,
Приймає на коліна, траву попасав.
Ой знайшов він там роботу, вже буде робити,
Дають тачку нову, шуєлю болото возити.
Ой возать він те болото а сам равне плаче,
Що вже свої Україно вже вкопи не побаче;
Во я хожу по Канаді тай мая раху,
До ми пічка захалає, там переночую.
Ой ночую я у аїсь — тай аїсь сумувальня,

Канадські українські видання.

Юліан Бачинський, відомий громадський діяч, перший літописець заокеанських переселенців.

Зі злочинним планом

Ю. Баринський!

Northampton Pa

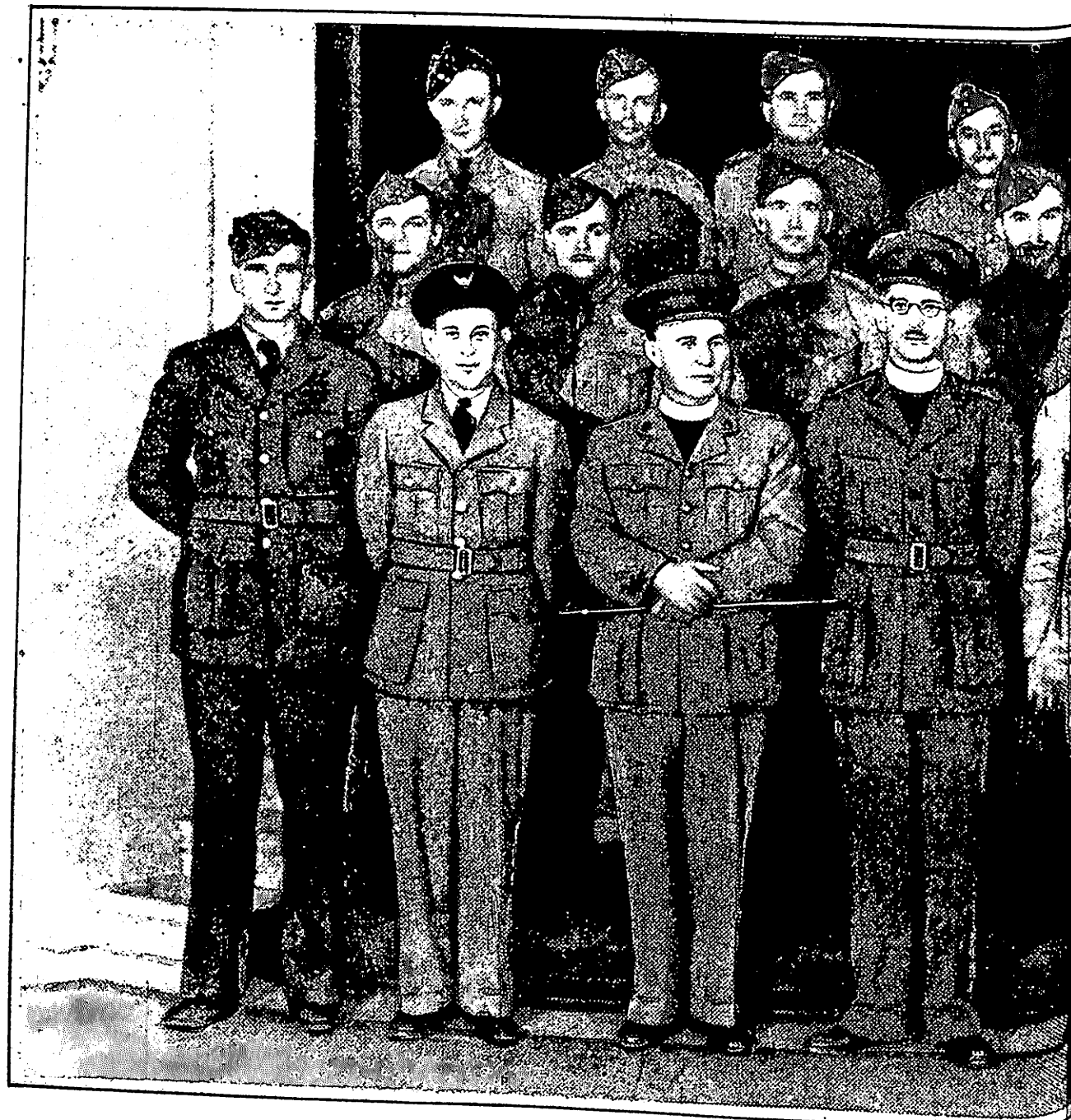
Дорогий родючий брати і в'ясовані, брати і
і ч. Ваш Квотіонар, але неможливо вигнати
до розуму до сільськогосподарських країв, а на ком
Ви і самі Сугери в Канаді і ірландії до Вінніпегу,
у тім ірландії почаво до нашої колонії
Pleasant Home заробити іде до 1000 франків
гарні ірландії рибних земель оціно, ірландії до
моя до ірландії а і Ваш вилучу
состояння своє і іде що дружок і шоби
і знає на ком Ви ірландії до станиці
Teulon і ірландії ірландії або до
станиці Winnipeg Beach.

Сергійно Вас поздоровлюю і щиро щасливи,
ваші подорожі до Канади ірландії ірландії
Антон Болдуїн

фармац

Крошечку не забудьте за мене. —

Група вояків на українському конгресі.

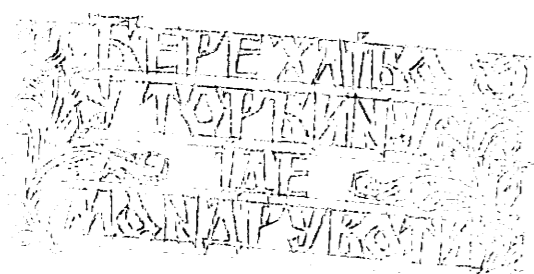
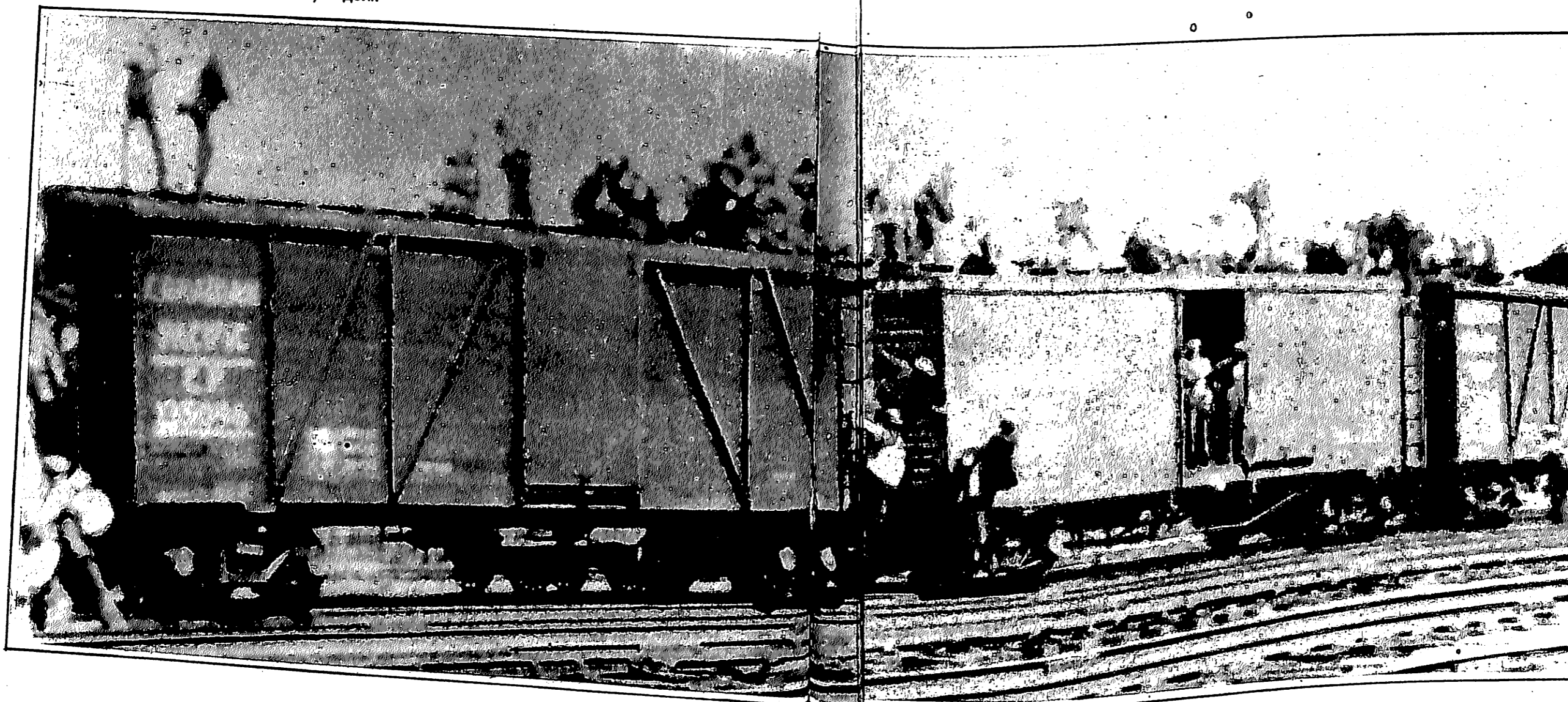

Капелан М.Пелех.

Капелан С.Савчук.

Від злиднів та принижень — на пошуки долі.

Втративши батьківські оселі, наша діаспора не поривала духовного зв'язку з Україною, національними культурними традиціями. Не випадково, майже біля кожного поселення будувався і Народний Дім. За статистичними даними 1931 року, в Канаді діяло 227 культурно-просвітницьких товариств. Із них 12 входило до цент-

рального Народного Дому у Вінніпегу, а 49 — до "Союзу українців-самостійників" (СУС). "Це дає змогу, — писав 1936 р. кореспондент чернівецької газети "Час", — плекати і розвивати українську культуру, національну свідомість, суспільне, господарське чи політичне життя... Гарні господарські забудови,

зразкова чистота. Хата простора, багато кімнат, радіо. Всюди видно і працю жінки-українки, бо вишивки, рушники, вишивані скатерті, писанки — є буденністю в українській фермерській хаті... Життя по Народних Домах кипить. Тут: вистави, концерти, ювілеї... День Матері-України, пам'ять героям недавнього і сучасного..."

Рочиштію
єсть всѣхъ 10 родинъ.

Видъ Сошествія Св. Духа еще не
бувъ въ насъ священникъ, - а вѣре
много похоронено безъ Свящ. а мно-
го чикають Св. Крещеня, - а може-
бы Ваши Приосвященство взя-
ли насъ въ свою опѣку. Церковь
вѣре робится, а стайцю для Свя-
щенника вышукваемъ тилгасово.
Просимъ до вѣдомости принять
і Жилаємо Ващому Приосвя-
щенству „Много лѣтъ“...
прожити.

За всѣхъ подписую - і низко по-
клоняюся
Св. Судзоватый

Лист переселенцев до буковинської єпархії із запрошенням священнослужителя, -
1898 р.

Скопашка

єсть всѣхъ 10 родинъ
+ Івонь Шкраба
+ Георгій Мартинюк

Варанек

єсть всѣхъ 12 родинъ
+ Георгій і Василь Лутуль
+ Дмитро Балань
+ Стефанъ Судзоватый

Макала

єсть всѣхъ 2 родинъ

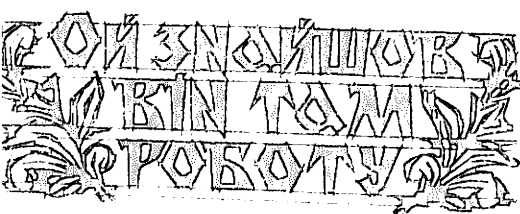
Вожан

єсть всѣхъ 2 родинъ

Molodica

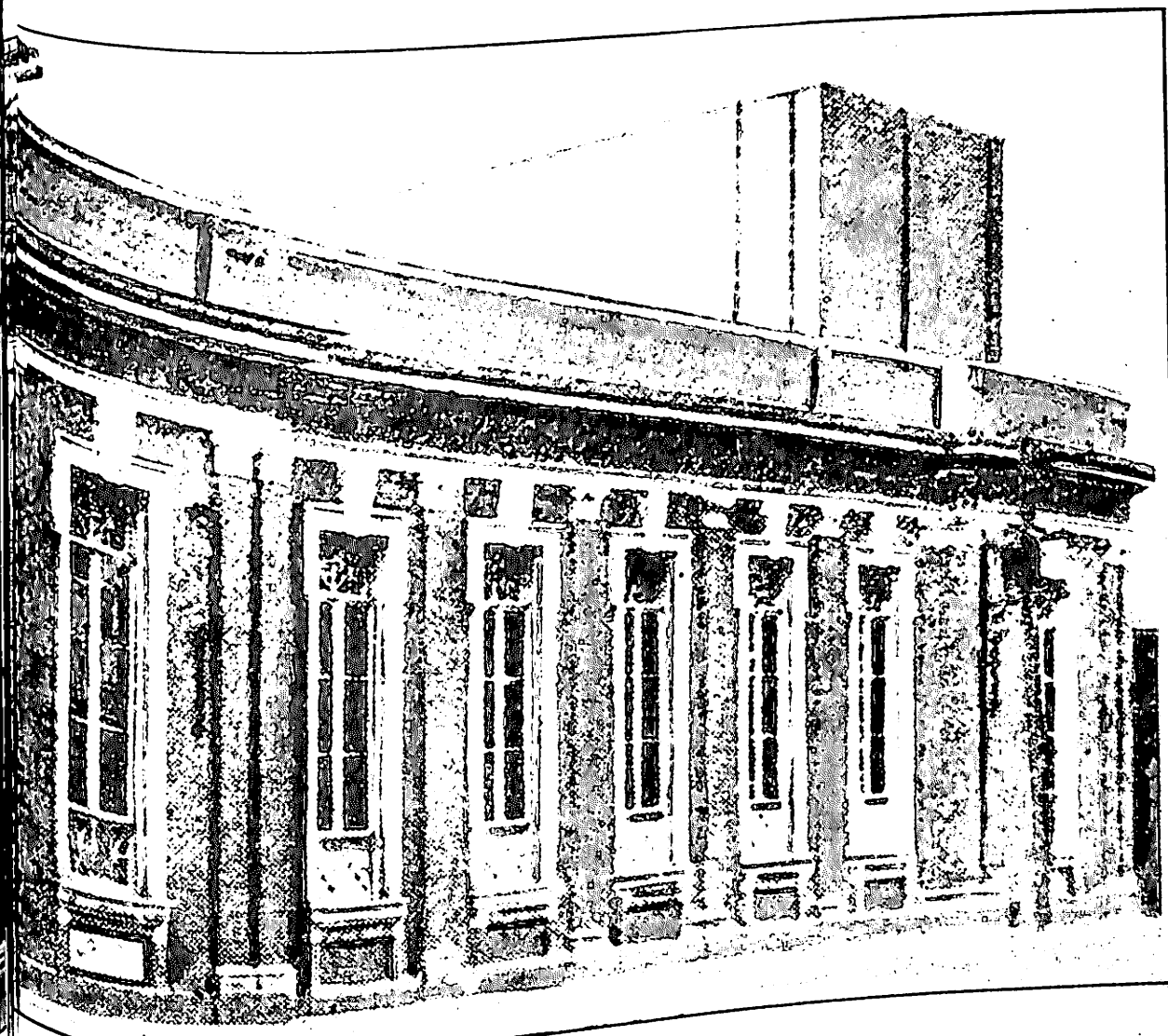
1898
єсть всѣхъ 12 родинъ
+ Георгій Кимпань
+ Івонь Стага
+ Дмитро Сиридань

Український Робітничо-Фермерський Дім.

Значними подіями в культурному житті канадських українців були виступи Українського національного хору під орудою Олександра Кошиця і танцювального ансамблю на чолі з Василем Авраменком.

Опинившись за океаном, обидва ці визначні діячі культури чималу увагу приділили вихованню мистецьких кадрів. Широке визнання

здобула заснована у Канаді О.Кошицем школа диригентів. Завдяки його зусиллям було створено "Організацію культурно-освітніх працівників" у Вінніпегу, яка активно займалась пропагандою українського хорового мистецтва. Балетмейстер Василь Авраменко уславився і як виконавець українського танку. Особливий успіх

в багатьох країнах світу мав його танець "Чумак". На афішах того часу можна було прочитати (м.Вінніпег, 1927 р.): "Трупа В.Авраменка в національних строях зі всіх закутин України, відтанцює обрядові, характерні побутові та історичні сольові і гуртові танці, що розрухають навіть найбільш несмілого українця чи українку та нагадають

Українські еміграційні видання.

зітчизну, рідні села та місточки, звідки ми походимо. Задзвенить також і український народний інструмент "Бандура", може, вперший раз на канадській сцені, та нагадає нам давніх козаків, котрих кров ще кружить в наших серцях.

Українці! Не оминіть одинокої нагоди побачити нашу найкращу народну гордість — покажімо чу-

жинцям нашу найкращу галузь народної творчості — танкове мистецтво".

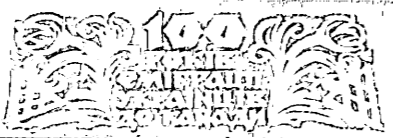
1925 року В. Авраменко виступає з лекціями про українську хореографію, пізніше в Монреалі засновує так звану "Головну рухому школу українських національних танків".

1928 року широко відзначався 30-літній ювілей української

еміграції в провінції Альберта. Як тоді писалось, "на величавому концерті виступили понад 350 виконавців, а серед них — 167 танцюристів із ансамблю В. Авраменка у різноманітних костюмах Соборної України". Канадські українці охоче дбали про освіту своїх дітей, коли вже самим не довелося зазнати доброї науки. 1915 р. була відкрита

перша бурса ім. А. Коцка у Вінніпегу. У місцях їх компактного проживання — провінціях Манітоба, Альберта, Саскачевань — заснувалися англо-українські школи, для утримання яких канадський уряд надавав матеріальну допомогу. Згодом при іншомовних учбових закладах організувались кафедри української мови і

П-32

...Кожний думай, що на тобі
мільонів стан стоїть,
що за долю мільйонів
мусиш дати ти отримати...
Іван Франко.

ПРОСПЕКТ ВИЩИХ ОСВІТНИХ КУРСІВ У ВІННІПЕГУ, МАН.

Проф. О. Кошняць

8640c
86450c

літератури. Зокрема, плідною була діяльність у Колегії св. Андрея (Вінніпег) відомого вченого історика, представника славного гетьманського роду Дмитра Дорошенка. Слід згадати і про інститут ім. П. Могилы в Саскатуні та інститут ім. М. Грушевського в Едмонтоні, звідки вийшло чимало вчителів. Ці два заклади були тісно зв'язані з "Союзом українців-самостійників" (СУС). З цією організацією співробітничали

УЧУ
С
7-68

ТОВАРИСТВО „ПРОСИТА“ у Канаді

УКРАЇНЦІ В АМЕРИЦІ

Написано В. Корольовою.

3 квітень.

№ 223

у Канаді, 1949 р.

Друкарня Лео Пінкель, Артуровік, Саскатун, Саск.

ВАСИЛЬ СВІТОТУБ

**УКРАЇНСЬКЕ ПИТАННЯ
В СВІТЛІ ВОЄНИХ ПОДІЙ**

ДОКЛАД ВИГОЛОШЕНО В ІНСТИТУТІ ПРОСИТИ
В МОНТРЕАЛІ, 18-ГО ЛЮТОГО, 1942.

9454c

Монтреаль, Канада

ЗАГАЛЬНИЙ КАСОВИЙ
ЗВІТ

**УКРАЇНСЬКОГО
РОБІТНИЧОГО
СОЮЗА**

За 30-ро Півдня 1910 року
до 30-ро Півдня 1922

2 СТРАНИ «КАСОВИЙ ЗВІТ»
1922 РОКУ

Гуртуність

**ПЕРШИЙ
ВСЕ-КАНАДІЙСЬКИЙ КОНГРЕС
УКРАЇНЦІВ КАНАДИ**

ВІСНИК КОНГРЕСУ
ВІСНИК ПЕРШОГО ЗАКОННОГО
УКРАЇНСЬКОГО КОНГРЕСУ
ВІСНИК

Вінніпег, Ман. — 22, 23, 24 червня, 1943

Видання Конгресу Українців Канади.

**ЯК МОЖНА ОБЕЗПЕЧУВАТИСЬ
В УКРАЇНСЬКОМУ РОБІТНИЧОМУ
СОЮЗІ**

ВКАЗІВКИ ДЛЯ ОРГАНІЗАТОРІВ

СКРЕНТОН, ПА., 1935

ČESKO-UKRAJINSKÁ KNIHOVNA
SVAZEK I.

ČESKO-UKRAJINSKÉ STYKY

NAPSALA PROF. MARIE OMELČENOVÁ.

ли "Союз українок Канади" та "Союз української молоді Канади". "Українська стрілецька громада" (1928) надавала допомогу політв'язням, сіновим стрільцям-інвалідам. До "Українського національного об'єднання" входили "Жіноче товариство ім. О. Бессарабової" (героїні легіону Українських січових стрільців) та молодіжне патріотичне товариство "Пласт". Зусиллями цих організацій було утворено 14 друкарень, 19 книгарень,

Число 1541.

ГОЛОВНА РУХОМА ШКОЛА *Монреал, Квеб., 20. IV. 1929.*
Українських Національних Танків

Артиста-балетмейстера

Василя Авраменка

Цим свідчить що *Редук Мерує*
пройшла *звичайний* курс
УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНИХ ТАНКІВ.
із *дуже добрим* успіхом
Училища Школи

В. Авраменко
Артист-балетмейстер

А. Кучер
Редуктор

канадська бібліотека ім. Івана Боберського. Виходили українською мовою газети, журнали ("Український голос", "Канадський фермер", "Новий шлях" та ін.).

Високого мистецького рівня досягла книжкова графіка в роботах українських емігрантів, зокрема К. Антонович, М. Битинського, які в середині 40-х рр. виїхали з Європи до Канади.

До "Союзу українців-самостійників", "Українського національного об'єднання" входили, головним чином, представники інтелігенції, колишні воюки Української Галицької Армії (УГА). Осередком громадського і культурного життя робітників і фермерів став ТУРФДім (Український Робітничо-Фермерський Дім). Спочатку ТУРФДім об'єднував емігрантів-трудоарів з Вінніпега, згодом до нього приєдналися місцеві товариства з інших районів Канади. Таким чином ТУРФДім виріс у масову організацію українців-переселенців з своїми друкованими органами (газети "Українські робітничі вісті", "Фермерське життя").

1923 року на запрошення ТУРФДому до Вінніпега прибуває відомий український письменник Мирослав Ірчан. Він очолює редакції часописів "Робітниця",

ТРИЙЦЯТЬ-ЛІТНИЙ ЮВІЛЕЙ

Української Іміграції в Альберті

29-го ЧЕРВНЯ, 1928

ВЕЛИЧАВИЙ КОНЦЕРТ

на Арені, Exhibition Grounds
в ЕДМОНТОНІ

Виступає

350

ОСІБ!

ХОР УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ В ЕДМОНТОНІ, ПІД БА-
ТУТОЮ П. Ю. ЦУКОРНИКА, КОТРИЙ ВИСТУПАЄ НА КОНЦЕРТІ

ЗНАМЕННІ

Бесідники

ХОРИ,

Орхестра,

ТАНЦІ

АВРАМЕНКА

Приходіть всі! Купуйте тікети вчасно!

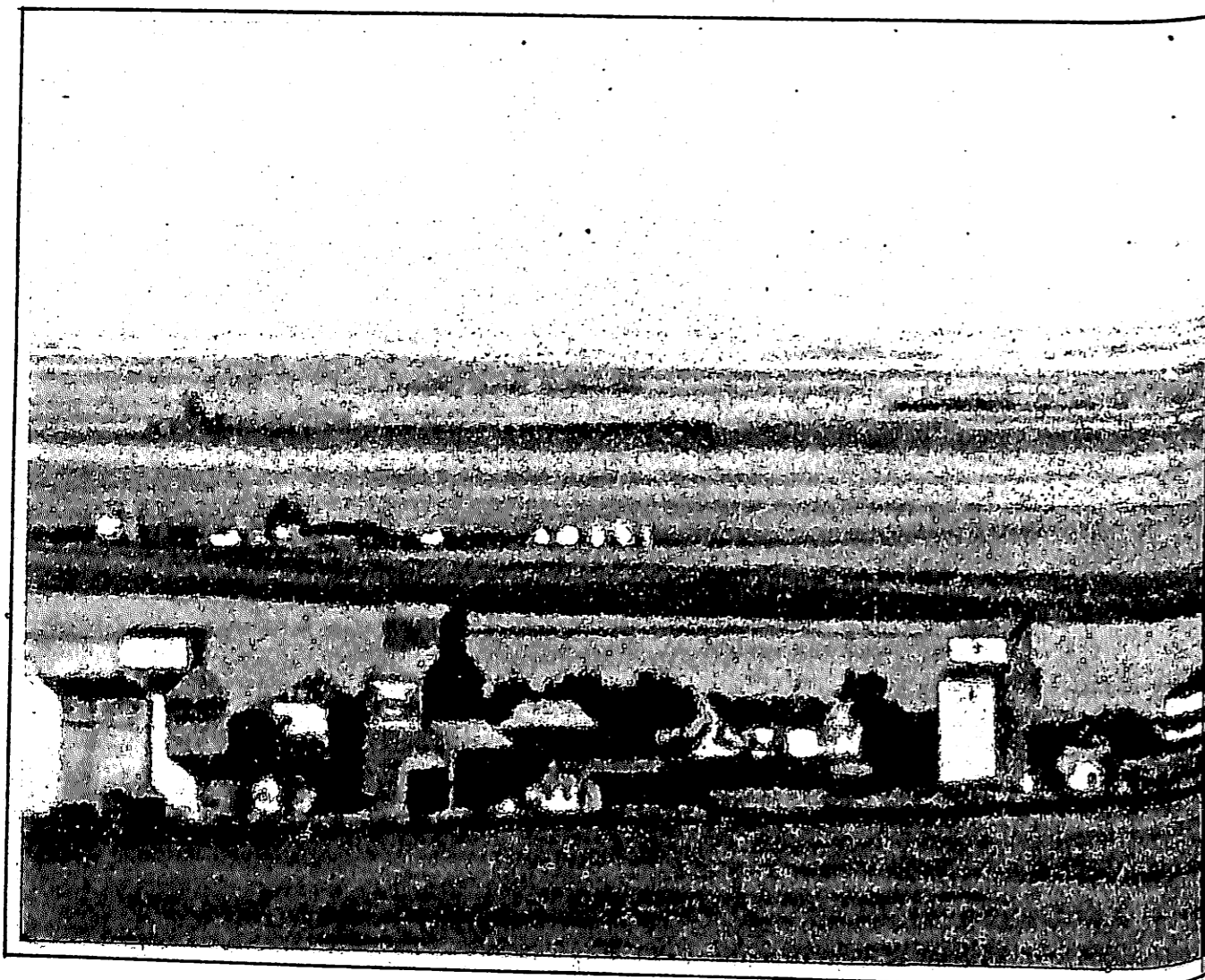
ЦІНИ МІСЦЬ: \$1.00, 75ц. і 50ц. -- Початок Концерту 8.30 вечер

Афіша концерту, присвяченого 30-річному ювілею української еміграції в провінції Альберта, 1928 р.

Юні танцюристи, тридцять років.

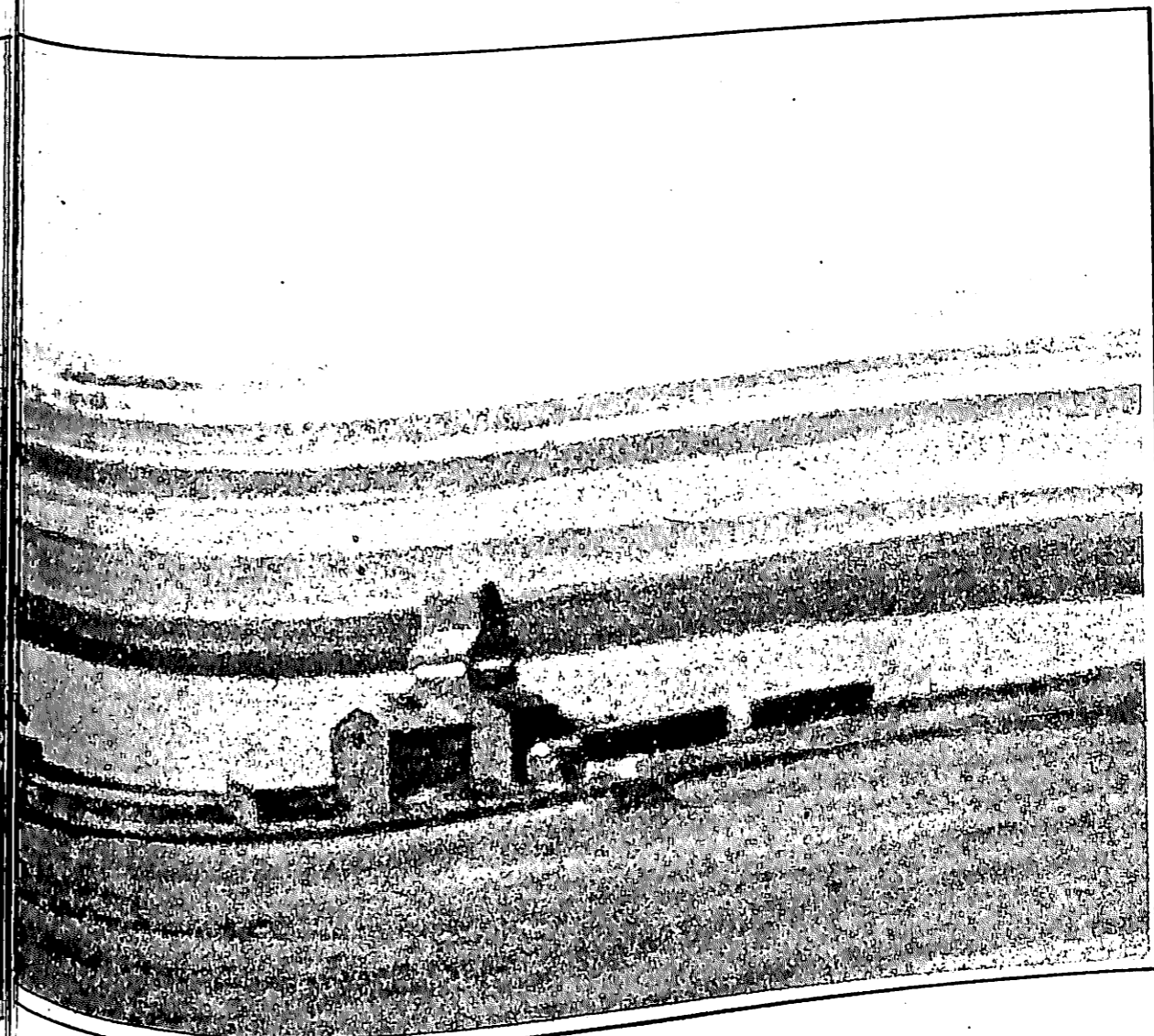
Селище перших переселенців з України в Канаді.

"Світ молоді", керує заокеанським філіалом літературної організації пролетарських письменників "Гарт". Плідно діяла "Робітнича театральна студія", організована М.Ірчаном. Його лекції вийшли згодом окремою книгою під назвою "Сцена". Про життя діаспори письменник розповів у книзі "Канадська Україна".

Крім драматичних студій, при зідділах Товариства Українського

Робітничо-Фермерського Дому утворились оркестри, хори, хореографічні об'єднання. Ці творчі колективи з великим успіхом виступили в Торонто 15 липня 1939 року на Всекрайовому фестивалі української пісні, музики і танцю. "Цим музичним фестивалем, — писала "Народна газета" 19 липня 1939 р., — наші організації дали канадському народові прекрасний образ, що в українського народу є своя багата культура — музика, співи, танці".

Зрозуміло, що вміщені в альбомі матеріали не є всеосяжним історичним екскурсом у минуле, а лише торкаються окремих подій громадського і культурного життя української еміграції в Канаді від останньої чверті XIX ст. і до 40-х років століття нинішнього, тобто найбільш важкого і багато в чому драматичного життя українців за океаном. Ще зовсім недавно історія нашої діаспори висвітлювалась спрощено, без на-

лежних оцінок складних і суперечливих явищ. Однак часи міняються...
 "Що знали ми донедавна про наших братів за морями-океанами? — писала "Літературна Україна" 17 січня 1991 р. — Закордонна Україна була для нас майже суціль terra incognita... Проте вже дорогу собі пробиває правда. Впала залізна завіса — падає й полуда з очей наших..."

В.ЛОЗИЦЬКИЙ.

Серія "Відродження"
Додаток до журналу "Хроніка — 2000. Наш край"

З РІДНОГО ГНІЗДА

Альбом фотодокументів

Київ, фірма "Довіра"

Художній редактор А.С.Заєць
Технічний редактор Т.С.Семченко
Коректор Л.О.Ващенко

Здано до набору 1.XII.1991. Підписано до друку 10.XII.1991. Формат 60x84/8. Папір офсетний. Гарнітура журнально-рублена. Друк офсетний. Умовн. друк. арк. 9,3. Обл.-вид. арк.9,63. Умовні фарбовідбитки 19,98. Зам. 2-22.

Фірма "Довіра", 252001, Київ-1, вул. М. Грушевського, 1 д
Київська книжкова фабрика «Жовтень». 254655, МСП, Київ-53, вул. Артема, 25.

Шановні читачі!
**Передплачуйте унікальну
серію "Відродження" (11книг).**

По довідки звертайтеся за адресою:
252195, Київ-195, вул. Верхня, 3.
Тел. 229-04-86, 227-02-87.
Факс: (044) 268-85-75.

Завжди готові врахувати ваші запити, зважити на ваші
інтереси, прислухатися до ваших побажань.